

PŘIJÍMACÍ ZKOUŠKY NA VŠ

TÉMATA VŠEOBECNÝ PŘEHLED

Přijímací zkoušky na VŠ

Témata – Všeobecný přehled

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Doporučujeme další e-knihy:

Přijímací zkoušky na VŠ – Testy – Všeobecný přehled – e-kniha

Přijímací zkoušky na VŠ – Testy – Psychologie – e-kniha

Přijímací zkoušky na VŠ – Testy – Politologie a mezinárodní vztahy – e-kniha

Přijímací zkoušky na VŠ – Testy – Andragogika a personální řízení – e-kniha

Kolektiv autorů

Témata – Všeobecný přehled – e-kniha

Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

PŘIJÍMACÍ ZKOUŠKY NA VŠ

**TÉMATA
VŠEOBECNÝ
PŘEHLED**

Obsah

Úvod	5
Seznam témat	6
České dějiny do roku 1526	17
České dějiny od roku 1526 do roku 1918	47
České dějiny od roku 1918	71
Antika	119
Světové dějiny do roku 1492	141
Světové dějiny od roku 1492 do roku 1918	171
Světové dějiny od roku 1918	213
Politologie	257
Mezinárodní vztahy	277
Evropská unie	289
NATO	309
Ekonomie	315
Filozofie	335
Sociologie	353
Psychologie	369
Literatura	391
Divadlo	427
Výtvarné umění	445
Hudba	459

Úvod

Vážení čtenáři, milí studenti,

Víte, co je abolice? Kdo je Popper? Víte, na čem stavěl hylomorfismus? Kdy byl schválen koncept CJTF? A víte vůbec, co to CJTF je?

„Učit“ se všeobecný přehled je sice představa mírně absurdní, protože všeobecným přehledem by mělo být něco, co člověk získává během svého života tak nějak mimoděk a nenásilně, nicméně existují chvíle, kdy obecné zákony neplatí a kdy je potřeba dělat i „nesmyslné“ věci. Příprava na přijímací zkoušky je do jisté míry jednou z nich. Většina vysokých škol totiž zařazuje do přijímacích zkoušek i tzv. test všeobecného přehledu, ve kterém se snaží zjistit, nakolik se uchazeči orientují v současném dění, v historii, politice či kultuře. A přiznejme si, znát všechno je nemožné.

Tato knížka je určena pro ty z vás, kteří se chcete na zkoušky připravovat opravdu zodpovědně a jste ochotni na poslední chvíli dohánět to, co je pro druhé možná samozřejmostí, ale čím si vy osobně nejste zcela jisti.

Publikace *Témata – Všeobecný přehled* jsou koncipovány tak, aby vám v co nejstručnějším a zároveň v co nejkompletnějším přehledu přiblížila pojmy a termíny, se kterými byste se při řešení testů všeobecných znalostí mohli setkat. Autoři, kteří jednotlivé kapitoly napsali, mají s přijímacími zkouškami vlastní zkušenosti, a vědí tedy nejlépe, jaké vědomosti by mohl uchazeč o studium na vysoké škole při řešení testů potřebovat. V kapitolách najdete základní pojmy z jednotlivých oborů společenských věd. Každý z autorů pojal problematiku jinak, takže se nedivte, že se forma liší, věříme, že volba autora byla pro daný obor nejlepší. Souběžně s touto publikací vychází i kniha *Testy – Všeobecný přehled*, ve které si můžete ověřit, nakolik jste si vědomosti osvojili, a jaká je tedy vaše šance test všeobecného přehledu podle představ přijímací komise složit.

Přejeme vám pevné nervy a mnoho štěstí.

Vydavatelé

České dějiny do roku 1526	17	České dějiny od r. 1526 do r. 1918	47
1. Příchod Slovanů	17	1. Augsburský náboženský mír	47
2. Sámova říše	17	2. Dominikál	47
3. Velká Morava	18	3. Rustikál	47
4. Cyrilometodějská misie	19	4. Alod	47
5. První Přemyslovci	19	5. Volební kapitulace	47
6. Kníže Václav a jeho bratr Boleslav I.	20	6. Česká komora	47
7. Založení pražského biskupství	21	7. Relikviář	47
8. Slavníkovci	21	8. Utraktivismus (kališnictví)	47
9. Krize přemyslovského státu v 11. století	22	9. Odúmrť	48
10. Břetislav I. a stařešinský řád	22	10. Česká konfese	48
11. Morava a její vztah k českému státu v 11. století	23	11. Defenzor	48
12. Hradská soustava	23	12. Majestát Rudolfa II.	48
13. První český král	24	13. Česká konfederace	48
14. Kosmova Kronika česká	24	14. Knížectví frýdlantské	48
15. Soběslav I. a bitva u Chlumce	25	15. Dlouhá mince	48
16. Jindřich Zdík, olomoucký biskup	25	16. Kaláda	49
17. Vladislav II. a jeho královský titul	25	17. Obnovené zřízení zemské pro Čechy	49
18. Přemysl Otakar I. a Zlatá bula sicilská	26	18. České barokní dějepiscectví	49
19. Emancipace církve za biskupa Ondřeje	26	19. Rychtář	49
20. Kolonizace v českých zemích	27	20. Robotní patent	49
21. Vláda krále Václava I.	27	21. Kameralismus	49
22. Zakládání měst ve 13. století a městské výsady	28	22. Jusnaturalismus	50
23. Česká šlechta ve 13. století	29	23. Berní rula	50
24. Zahraniční politika Přemysla Otakara II.	29	24. Urbura	50
25. Vnitřní politika Přemysla Otakara II.	30	25. Reluice	50
26. Bezvládlí po bitvě na Moravském poli	30	26. Obročí	50
27. Vzestup českého království za Václava II.	31	27. Rekatolizace	50
28. Zahraniční politika Václava II.	32	28. Inkolát	50
29. Zbraslavská kronika	32	29. Karlovičský mír	50
30. Vyměření Přemyslovců	32	30. Zemský sněm	50
31. Zápas o přemyslovské dědictví v letech 1306–1310	33	31. Zemské desky	51
32. Jan Lucemburský a jeho vláda	33	32. Česká dvorská kancelář	51
33. Karel IV., český král a římský císař	34	33. Česká expedice	51
34. Vznik pražského arcibiskupství	35	34. Úhor	51
35. Dalimilova kronika	35	35. Pogrom	51
36. Založení pražské univerzity	36	36. Pragmatická sankce	51
37. Panování Václava IV.	36	37. Trivium	51
38. Husovi předchůdci	37	38. Quadrivium	52
39. Mistr Jan Hus	37	39. Faktorský systém (nákladnický systém)	52
40. Dekret kutnohorský	38	40. Absolutismus	52
41. Čtyři artikuly pražské	38	41. Josefinismus	52
42. Křížové výpravy proti husitům	39	42. Rokoko	52
43. Jednání husitů na koncilu v Basileji	39	43. Empír	53
44. Bitva u Lipan	40	44. Biedermeyer	53
45. Basilejská kompaktáta	41	45. Purismus	53
46. Bezvládlí v letech 1439–1452	41	46. Romantismus	53
47. Vláda Jiřího z Poděbrad	41	47. Historismus	53
48. Plán mírové organizace Jiřího z Poděbrad	42	48. Rakouské císařství	53
49. Petr Chelčický a jednota bratrská	43	49. Státní bankrot 1811	54
50. Vladislav II. Jagellonský	43	50. Doba předbřeznová	54
51. Ludvík Jagellonský a bitva u Moháče	44	51. Oktroj (oktrojování)	54
52. Nástup Ferdinanda I. na český trůn	44	52. Repeal	54
		53. Austroslavismus	54
		54. Svatováclavský výbor	54
		55. Akademická legie	55

56. Slovenský sjezd	55	111. Clevelandská dohoda	67
57. Červnové povstání 1848	55	112. Manifest českých spisovatelů	67
58. Volební kurie	55	113. Národní výbor československý	67
59. Volební census	55	114. Národní rada československá	68
60. Obecný zákoník občanský	56	115. Pittsburská dohoda	68
61. Živnostenský řád 1859	56	116. Manifest Karla I.	68
62. Ústava dubnová	56	117. Strana konzervativního velkostatku	68
63. Ústava březnová	56	118. Washingtonská deklarace nezávislosti	68
64. Bachovský absolutismus	57	119. Prozatímní československá vláda	69
65. Říjnový diplom	57		
66. Únorová ústava	57	České dějiny od roku 1918	71
67. Zemský maršálek	58	1. Vznik první československé vlády	71
68. Dualismus	58	2. Martinská deklarace	71
69. Předlitavsko	58	3. Problémy s německou menšinou po vzniku ČSR	71
70. Zalitavsko	59	4. Vnitropolitické problémy na přelomu let 1918 a 1919	72
71. Prosincová ústava	59	5. Československo na pařížské mírové konferenci	72
72. Liberalismus	59	6. Mírové smlouvy po první světové válce	73
73. Rakousko-pruská válka	60	7. Pozemková reforma	73
74. Fundamentální články	60	8. Slovenská republika rad	73
75. Sokol	60	9. Ústava z roku 1920	74
76. Politika pasivní resistance	60	10. Legislativní moc podle ústavy z roku 1920	74
77. Punktace	61	11. Prezident za první republiky	75
78. Volební řád	61	12. Malá dohoda	76
79. Stremayerova nařízení	61	13. Prvorepublikové vlády	76
80. Státoprávní ohrazení	61	14. Pětka	77
81. Národní strana	61	15. Zákon na ochranu republiky	77
82. Národní strana svobodomyslná	62	16. Župní zřízení; zákon o organizaci politické správy	78
83. České státní právo	62	17. Hlavní politické strany v období I. republiky	78
84. Česká deklarace	62	18. Český fašismus	80
85. Tábory lidu	62	19. Národní obec fašistická	80
86. Badeniho jazyková nařízení	63	20. Národní sjednocení	81
87. Gautschova jazyková nařízení	63	21. Hospodářská krize	81
88. Český klub	63	22. Karlovarské požadavky	81
89. Korunová měna	63	23. Runcimanova mise	82
90. Česká strana národně sociální	63	24. Mnichovská dohoda	82
91. Etapová politika	63	25. Druhá republika	83
92. Česká strana státoprávně pokroková	63	26. 15. březen 1939 a cesta k němu	84
93. Spor o rukopisy	64	27. Protektorát Čechy a Morava	85
94. Realisté	64	28. Protektorátní správa	86
95. Česká státoprávní demokracie	64	29. Protektorátní vlády	86
96. Česká strana agrární	64	30. Národní souručenství	86
97. Česká eskomptní banka a úvěrový ústav	64	31. Domácí odboj za druhé světové války	87
98. Živnostenská banka	65	32. Operace Anthropoid	88
99. Československá sociálně demokratická strana dělnická	65	33. Československý národní výbor	88
100. Česká sociálně demokratická strana dělnická v Rakousku	65	34. Zatímní státní zřízení	89
101. Austromarxismus	65	35. Státní rada československá	89
102. Panslavismus	65	36. Československá vláda v Londýně	90
103. Novoslovanství	66	37. Arizace	90
104. Hilsnerova aféra (hilsneriáda)	66	38. Česko-slovenská národní rada	91
105. Omladina	66	39. Slobodný slovenský štát	91
106. Art déco	66	40. Odboj a Slobodný slovenský štát	92
107. Anenské patenty	66	41. Slovenské národní povstání	92
108. Česká družina	66	42. Sbor pověřenců	92
109. Československé legie	66		
110. České národní sdružení	67		

43. Košický vládní program	93	4. Chetitská říše	120
44. Česká národní rada	93	5. Pelišťejci	120
45. Pražské povstání	94	6. Starověká kolonizace	120
46. Dekrety prezidenta Beneše	94	7. Řecká kosmogonie	121
47. Národní soud	95	8. Nejstarší řecká literatura	121
48. Odsun Němců	95	9. Kúros (rané řecké sochařství)	121
49. Banderovci	96	10. Stéla	122
50. Národní fronta	96	11. Řecké sochařství	122
51. Pražské dohody	97	12. Řecká architektura	122
52. Budovatelský program	97	13. První řecká filozofie	122
53. Znárodnění	98	14. Symmachie	123
54. Hradecký program	98	15. Amfiktyonie	123
55. Československo a Marshallův plán	98	16. Tyrannis	123
56. Únor 1948	99	17. Fýlé (v množném čísle fýly)	124
57. Důsledky února 1948 – situace v Československu po únorovém puči	99	18. Sparta	124
58. Komunistická strana Československa (KSČ)	100	19. Athénské zřízení	124
59. Ústava 9. května	101	20. Ostrakizace	125
60. Politické procesy	102	21. Řecko-perské války	125
61. Vybrané politické procesy	102	22. Peloponéská válka	125
62. Třetí odboj – protikomunistický	103	23. Gordický uzel	126
63. Českoslovenští prezidenti	104	24. Roh hojnosti	126
64. Hospodářská problematika po nástupu komunismu	104	25. Anakreontheia	126
65. Kolektivizace	105	26. Sofismus	126
66. Měnová reforma	105	27. Sokrates	127
67. Ohlas XX. sjezdu KSSS v Československu	106	28. Platónova epistemologie	127
68. Ústava ČSSR z roku 1960	106	29. Aristotelova teorie politiky	128
69. Reformní hnutí	106	30. Aristotelská recepcie	128
70. Novotného pád	107	31. Filipika	129
71. Akční program KSČ	107	31. Vzestup Makedonie	129
72. Pražské jaro	108	32. Diadochové	129
73. Klub angažovaných nestraníků	108	33. Septuaginta a Bible	129
74. K231 – Klub 231	109	34. Židé	130
75. 2000 slov	109	35. Makabejští	130
76. Normalizace	109	36. Filozofie helénismu	130
77. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ	110	37. Evangelia	131
78. Disent	110	38. Stoici	131
79. Charta 77	110	39. Latium	132
80. Státní bezpečnost	111	40. Plebejské secese	132
81. Sametová revoluce	111	41. Zákon 12 desek	133
82. Občanské fórum (OF)	113	42. Prétorové (římský správní systém)	133
83. Verejnosť proti násiliu (VPN)	113	43. Punské války	133
84. Vláda národního porozumění	113	44. Kolonát	134
85. Odchod sovětských vojsk	113	45. Hispanie	134
86. Dělení Československa	114	46. Galie	134
87. Čeští prezidenti	114	47. Optimáti a populárové	135
88. Česká republika a Evropská unie	114	48. Spartakovo povstání	135
89. Ekonomické problémy Klausovy vlády a vládní krize roku 1997	115	49. První triumvirát	135
90. Rozšíření NATO – ČR členem Aliance	116	50. Druhý triumvirát	136
Antika	119	51. Cicero	136
1. Achnatonova reforma	119	52. Imperium	136
2. Akkad	119	53. Principát	137
3. Nejstarší zákoníky	119	54. Dominát	137
		55. Limes Romanum	137
		56. Rozdělení Římské říše	138
		57. Římská jurisprudence	138
		58. Barbarské říše	138
		59. Corpus Iuris Civilis	139

Světové dějiny do roku 1492	141	13. Anglická revoluce	180
1. Stěhování národů	141	14. Slavná revoluce	181
2. Franská říše	141	15. Anglo-nizozemské války	181
3. Karel Veliký	142	16. Rakousko-turecké války	182
4. Kapetovci	143	17. Válka o dědictví španělské	183
5. Clunyjská reforma	143	18. Severní válka	184
6. Svatá říše římská	144	19. Vzestup Pruska a královská koruna	185
7. Boj o investituru	144	20. Války o dědictví rakouské	185
8. Fridrich I. Barbarossa	145	21. Sedmiletá válka	186
9. Kurfirštský sbor	146	22. Trojí dělení Polska	187
10. Normané	146	23. Americká revoluce	188
11. Vznik polského a uherského království	147	24. Velká francouzská revoluce	189
12. Byzantská říše	147	25. Jakobínský teror a direktorium	190
13. Justinián I.	148	26. Napoleonská Francie	190
14. Ikonoklasmus a velké schisma	149	27. Vídeňský kongres	191
15. Kyjevská Rus	150	28. Svatá aliance	192
16. Zlatá horda a ruské státy	150	29. Latinská Amerika a Monroeova doktrína	193
17. Vznik islámu	151	30. Počátky východní otázky	194
18. Arabská říše	152	31. Povstání děkabristů	195
19. Reconquista	152	32. Revoluce z roku 1830 ve Francii a Belgii	195
20. Sedm svobodných umění	153	33. Revoluce roku 1848/1849	196
21. Mnišské řády	154	34. Sjednocení Itálie (risorgimento)	197
22. Vilém Dobyvatel	154	35. Sjednocení Německa	198
23. Plantageneti	155	36. Krymská válka	199
24. Magna charta libertatum	156	37. Pád druhého císařství ve Francii	199
25. Křížové výpravy	157	38. Berlínský kongres	200
26. Latinské císařství	158	39. Spolek tří císařů	201
27. Rytířské řády	159	40. Občanská válka v USA	202
28. Avignonské papežství	159	41. Fašodská krize	202
29. Stoletá válka	160	42. Búrská válka	203
30. Vláda Ludvíka XI. ve Francii	162	43. Reformy meidži v Japonsku	204
31. Válka růží a nástup Tudorovců na trůn	162	44. Terorismus a revoluce roku 1905 v Rusku	204
32. Vznik měst	163	45. Boxerské povstání v Číně	205
33. Hanza	164	46. Anexe Bosny a Hercegoviny a balkánské války	206
34. Konciliarismus (koncily v Pise, Kostnici a Basileji)	164	47. Trojspolek	206
35. Turecká expanze	165	48. Dohoda	207
36. Osmanská říše	166	49. První světová válka, západní fronta	207
37. Vznik Španělska	166	50. První světová válka, východní a jižní fronta	209
38. Zamořské plavby	167	51. Revoluce v Rusku	209
39. Smlouva z Tordesillas	167		
40. Indiánské říše v Latinské Americe	168		

Světové dějiny od r. 1492 do r. 1918	171	Světové dějiny od roku 1918	213
1. Reformace	171	1. Versailleský mírový systém	213
2. Náboženské války v říši	171	2. Turecko a Mustafa Kemal	214
3. Tridentský koncil	172	3. Malá dohoda	215
4. Francouzská tažení do Itálie a střet s Habsburky	173	4. Občanská válka v Rusku	215
5. Francouzské náboženské války	173	5. Janovská konference a smlouva z Rapalla	217
6. Anglie za vlády Jindřicha VIII.	174	6. Ruhrská krize	217
7. Nizozemská revoluce	175	7. Rýnský garanční pakt a konference v Locarnu	218
8. Armáda	176	8. Briand-Kellogův pakt	219
9. Vznik carství v Rusku a Ivan IV. Hrozný	176	9. Nástup fašismu v Itálii	219
10. Třicetiletá válka	177	10. Kominternu	220
11. Politika kardinála de Richelieu	178	11. Stalinské represe	221
12. Ludvík XIV.	179	12. Nástup nacismu v Německu	222
		13. New Deal	222
		14. Španělská občanská válka	223
		15. Japonská agrese v Mandžusku	224

16. Italský vpád do Habeše	224	7. Amnestie	258
17. Východní pakt	225	8. Anarchismus	258
18. Politika appeasementu (usmiřování)	225	9. Antropocentrismus	258
19. Osa Berlín – Řím – Tokio		10. Apartheid	258
a Pakt proti Kominterně	226	11. Aristokracie	258
20. Anšlus Rakouska	226	12. Bikameralismus	259
21. Pakt Ribbentrop – Molotov	227	13. Biocentrismus	259
22. Holocaust	228	14. Bipartismus	259
23. Západní fronta a bitva o Británii	229	15. Caesaropapismus	259
24. Východní fronta	229	16. Cenzus	259
25. Válka v Tichomoří	230	17. Dělbá moci	259
26. Jednání a otevření druhé fronty	231	18. Demokracie	259
27. Jaltská konference	232	19. Despotismus	259
28. Vznik OSN	232	20. Devoluce	260
29. Postupimská konference	233	21. Dirigismus	260
30. Boj o nezávislost Indie	234	22. Doktrína	260
31. Občanská válka v Číně	234	23. Dualismus	260
32. Velký skok a kulturní revoluce	235	24. Environmentalismus	260
33. Vznik Izraele	236	25. Etatismus	260
34. Suezská krize	236	26. Etnocentrismus	260
35. Arabsko-izraelské války a vznik OOP	237	27. Exekutiva	261
36. Vznik sovětského bloku	237	28. Extremismus	261
37. Titova Jugoslávie	238	29. Fašismus	261
38. Trumanova doktrína a Marshallův plán	239	30. Federace	261
39. Vznik SRN a NDR	239	31. Feminismus	261
40. První berlínská krize	240	32. Fundamentalismus	262
41. Korejská válka	240	33. Fyziokratismus	262
42. Západoevropská integrace	241	34. Globalizace	262
43. RVHP a Varšavská smlouva	242	35. Ideologie	262
44. Války v Indočíně	242	36. Interpelace	262
45. Alžírská válka	243	37. Islamismus	262
46. Vznik nezávislé Indonésie	244	38. Junta	263
47. Rok Afriky (1960)	244	39. Justice	263
48. Hnutí nezúčastněných	245	40. Kohabitace	263
49. Kubánská revoluce	245	41. Komunismus	263
50. Karibská krize	246	42. Komunitarismus	264
51. Kritika kultu osobnosti	247	43. Konfederace	264
52. Státní smlouva s Rakouskem	247	44. Konkordát	264
53. Druhá berlínská krize	247	45. Konstituční monarchie	264
54. Rok 1956 v Maďarsku	248	46. Konzervatismus	264
55. Brežněvova doktrína	249	47. Kvalifikovaná většina	265
56. Východní politika Williho Brandta	249	48. Kvórum	265
57. Konference v Helsinkách	250	49. Laissez faire	265
58. Solidarita	250	50. Legislativa	265
59. Sovětský vpád do Afghánistánu	251	51. Liberalismus	265
60. Jednání o odzbrojení	252	52. Libertarianismus	266
61. Reaganova politika	252	53. Mandát	266
62. Perestrojka a rozpad SSSR	253	54. Mandát vázaný	266
63. Rozpad sovětského bloku	254	55. Mandát volný	266
		56. Meritokracie	266
Politologie	257	57. Monarchie	266
1. Abolice	257	58. Monokracie	267
2. Abolicionismus	257	59. Multikulturalismus	267
3. Absolutismus	257	60. Nacionalismus	267
4. Absolutistická monarchie	257	61. Nacismus	268
5. Absolutní většina	257	62. Nepotismus	268
6. Althing	257	63. Ochlokracie	268

64. Oligarchie	268	23. NATO	280
65. Ombudsman	268	24. Notifikace	280
66. Parlamentarismus	269	25. OPEC	280
67. Parlamentní monarchie	269	26. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)	281
68. Plebiscit	269	27. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)	281
69. Pluralismus	269	28. Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO)	281
70. Plutokracie	269	29. Organizace spojených národů (OSN)	281
71. Poloprezidentský systém	269	30. Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC)	281
72. Proporční volební systém	269	31. Orientalismus	282
73. Prezidentský systém	270	32. OSN	282
74. Prostá většina	270	33. Parafování smlouvy	282
75. Přímá demokracie	270	34. Personální unie	282
76. Rasismus	270	35. Plebiscitní území	282
77. Referendum	270	36. Poručenecké území	282
78. Republika	271	37. Preliminární smlouva	282
79. Řízená demokracie	271	38. Rada Evropy (CE)	282
80. Skrutinium	271	39. Raison d'etat	283
81. Socialismus	271	40. Ratifikace smlouvy	283
82. Sofokracie	271	41. Realismus	283
83. Subsidiarita	271	42. Retorze	283
84. Suverenita	272	43. Sdružení zemí jihovýchodní Asie (ASEAN)	283
85. Teokracie	272	44. Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA)	284
86. Timokracie	272	45. Severská rada	284
87. Unikameralismus	272	46. Společnost národů (SN)	284
88. Unitární stát	272	47. Středoevropská dohoda o volném obchodu (CEFTA)	284
89. Utilitarismus	272	48. Středoevropská iniciativa (CEI)	284
90. Utopismus	272	49. Světová banka (WB)	284
91. Veto	272	50. Světová obchodní organizace (WTO)	284
92. Většinový volební systém	273	51. Visegrádská skupina (Visegrádská čtyřka /V-4/)	285
93. Volební metoda	273	52. Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT)	285
94. Volební právo	273	53. WB	285
95. Xenofobie	273	54. WTO	285
96. Zákonodárná iniciativa	274	55. Zadržování	285
		56. Západoevropská unie (WEU)	285
Mezinárodní vztahy	277	Evropská unie	289
1. ABM (Anti-Balistic Missile) Treaty	277	1. Acquis communautaire (také acquis Společenství)	289
2. Anarchie v mezinárodních vztazích	277	2. Agenda 2000	289
3. ASEAN	277	3. Amsterodamská smlouva	289
4. Atlantická charta	277	4. Asociační dohoda (také dohoda o přidružení)	289
5. CEFTA	277	5. Bílá kniha	290
6. CEI	277	6. Bruselský pakt (smlouva)	290
7. Diplomacie	277	7. Celní unie	290
8. Detente	278	8. COREPER	290
9. Dohody z Oslo	278	9. Den Evropy	291
10. Evianské dohody	278	10. Euro	291
11. Federalismus	278	11. Europol	291
12. G7/G8	279	12. Eurostat	291
13. GATT	279	13. Evropská centrální banka (ECB)	291
14. Geopolitika	279		
15. Globalizace	279		
16. Helsinský proces	279		
17. Hnutí nezúčastněných států	279		
18. Idealismus	280		
19. Mezinárodní měnový fond (MMF)	280		
20. Mezinárodní politika	280		
21. MMF	280		
22. NAFTA	280		

14. Evropská dohoda (také Eurodohoda)	292	67. Sekundární prameny práva ES	304
15. Evropská investiční banka (EIB)	292	68. Schengenská smlouva	304
16. Evropská komise	292	69. Slučovací smlouva	304
17. Evropská měnová jednotka (ECU)	293	70. Smlouva z Nice	304
18. Evropská rada	293	71. Sociální charta	304
19. Evropská unie (EU)	293	72. Soud první instance	305
20. Evropská politická spolupráce (EPS)	293	73. Společné politiky	305
21. Evropské hospodářské společenství (EHS)	294	74. Společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP)	305
22. Evropské obranné společenství (EOS)	294	75. Společný rozpočet	305
23. Evropské politické společenství	294	76. Symboly Evropské unie	306
24. Evropské sdružení volného obchodu (ESVO, EFTA)	294	77. Transevropské sítě	306
25. Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM)	294	78. Vnitřní trh Evropské unie	306
26. Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO)	295	79. Výbor regionů	306
27. Evropský fond regionálního rozvoje	295	80. Vysoký zmocněnec pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku	306
28. Evropský hospodářský prostor (EHP)	295	81. Západoevropská unie (WEU)	307
29. Evropský sbor (Eurocorps)	295	NATO	309
30. Evropská společenství (ES)	295	1. Combined Joint Task Force – CJTF	309
31. Evropský měnový systém (EMS)	296	2. Článek 5	309
32. Evropský ombudsman	296	3. Euroatlantická rada partnerství	309
33. Evropský parlament (EP)	296	4. Evropská bezpečnostní a obranná identita	310
34. Evropský sociální fond	296	5. Generální tajemník	310
35. Evropský soudní dvůr (ESD)	296	6. Iniciativa obranných schopností (DCI)	310
36. Evropský soudní dvůr pro lidská práva	297	7. Mírové síly NATO na Balkáně	311
37. Evropský účetní dvůr	297	8. Organizace Severoatlantické smlouvy (Severoatlantická aliance, NATO)	311
38. Finanční perspektiva	297	9. Parlamentní shromáždění NATO	311
39. Hospodářská a měnová unie (EMU)	297	10. Partnerství pro mír (PfP)	312
40. Hospodářský a sociální výbor	297	11. Rozhodování v NATO	312
41. Jednomyslnost	298	12. Rozpočet NATO	312
42. Jednotný evropský akt	298	13. Rozšiřování NATO	312
43. Kandidátské země	298	14. Severoatlantická rada	313
44. Kodaňská kritéria	298	15. Severoatlantická rada spolupráce	313
45. Kohezní fond (také Fond soudržnosti)	298	16. Skupina pro jaderné plánování	313
46. Konvent o budoucnosti EU	299	17. Strategický koncept	313
47. Konvergenční kritéria (také Maastrichtská kritéria)	299	18. Výbor pro obranné plánování	313
48. Kvalifikovaná většina	299	19. Západoevropská unie (ZEU)	314
49. Lucemburský kompromis	299	20. Struktury NATO – viz obr.	314
50. Maastrichtská smlouva	300	Ekonomie	315
51. Mezivládní konference	300	1. Makroekonomie	315
52. Občanství Evropské unie	300	2. Mikroekonomie	315
53. Oblast (také zóna) volného obchodu	300	3. Pozitivní ekonomie	315
54. Pakt o stabilitě a růstu	301	4. Normativní ekonomie	315
55. Pilíře Evropské unie	301	5. Fiskální politika	315
56. Policejní a justiční spolupráce v trestních věcech	301	6. Měnová (monetární) politika	316
57. Prameny práva Evropských společenství	301	7. Důchodová politika	316
58. Princip subsidiarity	302	8. Hrubý domácí produkt (HDP)	316
59. Program ISPA	302	9. Hrubý národní produkt (HNP)	317
60. Program PHARE	302	10. Inflace	317
61. Program SAPARD	302	11. Deflace, desinflace, hyperinflace	317
62. Rada Evropské unie (Rada ministrů)	302	12. Nezaměstnanost	317
63. Rada Evropy	303	13. Míra nezaměstnanosti	318
64. Rozhodovací procedury	303	14. Frikční nezaměstnanost	318
65. Rozšíření	303	15. Strukturální a cyklická nezaměstnanost	319
66. Římské smlouvy	303		

16. Plná zaměstnanost a přirozená míra nezaměstnanosti	319	70. Nadnárodní společnosti (transnacionální korporace, multinacionální společnosti)	332
17. Ekonomická úroveň	319	71. Trvale udržitelný rozvoj	333
18. Hospodářský cyklus	320	Filozofie	335
19. Měnový kurz	320	1. Presokratici	335
20. Zhodnocení (apreciace, revalvace) a znehodnocení (depreciace, devalvace) měnového kurzu	320	2. Matematický přístup pythagorejců	335
21. Systémy měnového kurzu	320	3. Eleatská škola	335
22. Bretton-woodský měnový systém	321	4. Hérakleitův dialektický přístup	336
23. Vývoz (export), dovoz (import)	321	5. Antická přírodní filozofie	336
24. Reálné směnné relace (terms of trade = TT)	322	6. Atomisté	336
25. Platební bilance	322	7. Sofisté	336
26. Struktura ekonomiky	322	8. Sókratův dialog a etika	337
27. Šedá a černá ekonomika	323	9. Platónova teorie idejí	337
28. Soustava veřejných rozpočtů	323	10. Platónův ideální stát	338
29. Rozpočtové saldo	323	11. Aristotelský hylomorfismus	338
30. Veřejný dluh	323	12. Aristotelská teologie a teleologie	338
31. Daně a jejich členění	324	13. Adekvátní teorie pravdy	339
32. Přímé zahraniční investice (PZI)	324	14. Helénismus	339
33. Portfoliové zahraniční investice	324	15. Stoicismus	339
34. Proexportní politika	324	16. Epikúrejci	339
35. Magický čtyřúhelník	325	17. Skeptici	340
36. Devizové rezervy	325	18. Nábožensky orientované myšlení pozdní antiky	340
37. Protekcionismus	325	19. Rané křesťanské hereze a konkurenční náboženské směry	340
38. Centrální banka	325	20. Patristická apologetika	340
39. Obchodní (komerční) banka	326	21. Aurelius Augustinus	340
40. Subjekty finančních trhů	326	22. Scholastika a spor o univerzálie	341
41. Peníze a jejich funkce	326	23. Tomáš Akvinský	341
42. Konkurenceschopnost	326	24. Koperníkánský obrat v renesanci	342
43. Externality	327	25. Renesanční politické teorie	342
44. Veřejné statky	327	26. Empirismus	342
45. Transferová platba	327	27. Sensualismus a solipsismus	343
46. Implicitní náklady	327	28. Radikální skepse Davida Huma	343
47. Nabídka	327	29. Racionalismus	343
48. Poptávka	328	30. Kritika Descartova učení	344
49. Cenová elasticita nabídky	328	31. Spinozův monismus a Leibnizův monadismus	344
50. Cenová elasticita poptávky	328	32. Materialismus	344
51. Trh	329	33. Francouzští osvícenci	344
52. Tržní subjekty	329	34. Kantův „koperníkánský obrat“ v myšlení	345
53. Výrobní faktory	329	35. Etika a bůh v Kantově filozofii	345
54. Dokonalá konkurence	329	36. Hegelův dialektický idealismus	345
55. Monopol	329	37. Francouzský pozitivismus	346
56. Oligopol	330	38. Utilitarismus a liberalismus anglických pozitivistů	346
57. Monopson	330	39. Pragmatismus	346
58. Monopolistická konkurence	330	40. Marxův dialektický materialismus	347
59. Intervence devizového kurzu	330	41. Voluntarismus	347
60. Užitek	330	42. Bergsonova kritika pozitivismu	348
61. Statky ekonomické a volné	330	43. Fenomenologie	348
62. Dělbá práce	331	44. Heideggerova analýza pobytu	349
63. Alternativní cíle firmy	331	45. Hermeneutika	349
64. Lidský kapitál	331	46. Ateistický existencialismus	349
65. Substituty	331	47. Nábožensky orientovaná filozofie existence	350
66. Komplementy	332		
67. Hranice produkčních možností	332		
68. Kolektivní vyjednávání	332		
69. Globalizace	332		

48. Strukturalistická a novopositivistická teorie jazyka	350	25. Subkultura	367
49. Popperův kritický racionalismus a kritika historicismu	350	26. Systém sociální	367
50. Jan Amos Komenský	351	Psychologie	369
51. Tomáš Garrigue Masaryk	351	I. Předmět psychologie	369
52. Jan Patočka	351	II. Základní psychologické směry	370
Sociologie	353	II. 1. Psychofyzika	370
I. Co je sociologie?	353	II. 2. Behaviorismus	371
I. 1. Vznik sociologie	353	II. 3. Neobehaviorismus	371
I. 2. Doba vzniku sociologie	353	II. 4. Gestaltismus	372
I. 3. Předmět sociologie	353	II. 5. Psychoanalýza	372
I. 4. Co znamená, že sociologie je věda multiparadigmatická?	354	II. 6. Neopsychoanalýza	373
I. 5. Smysl a funkce sociologie	355	II. 7. Individuální psychologie	374
I. 6. Členění sociologie	355	II. 8. Analytická psychologie	374
I. 7. Příbuzné disciplíny	356	II. 9. Fenomenologická psychologie	375
I. 8. Jaké jsou základní transverzální problémy sociologie?	357	II. 10. Humanistická psychologie	375
II. Klasikové sociologické teorie	357	II. 11. Transpersonální psychologie	376
II. 1. Auguste Comte (1798–1857)	357	II. 12. Kognitivní psychologie	376
II. 2. Herbert Spencer (1820–1903)	357	III. Základy obecné psychologie	376
II. 3. Karel Marx (1818–1883)	358	III. 1. Vnímání	376
II. 4. Charles Horton Cooley (1864–1929)	359	III. 2. Myšlení	377
II. 5. Gabriel Tarde (1843–1904)	359	III. 3. Inteligence	378
II. 6. Ferdinand Tönnies (1855–1936)	359	III. 4. Emoce	379
II. 7. Georg Simmel (1858–1918)	359	III. 5. Motivace	380
II. 8. Max Weber (1864–1920)	360	III. 6. Pozornost	381
II. 9. Émile Durkheim (1858–1917)	360	III. 7. Paměť	381
II. 10. Vilfredo Pareto (1848–1923)	361	III. 8. Učení	382
III. Vybrané základní pojmy sociologické teorie	362	III. 9. Vůle	383
1. Agregát sociální	362	III. 10. Vědomí	384
2. Aktér	362	IV. Slovníček vybraných pojmů z psychologie	385
3. Anomie	362	1. Abúlie	385
4. Deviace sociální	362	2. Abúzus	385
5. Elity	362	3. Agorafobie	385
6. Ideologie	363	4. Agravace	385
7. Instituce sociální	363	5. Altruismus	385
8. Imaginace sociologická	363	6. Amnézie	385
9. Interakce sociální	363	7. Anxieta	385
10. Jednání sociální	363	8. Archetyp	385
11. Kategorie sociální	364	9. Bradypsychismus	385
12. Kontrakultura	364	10. Blut	385
13. Kontrola sociální	364	11. Deprivace	386
14. Kultura masová	364	12. Dysforie	386
15. Legitimita	364	13. Eidetická vloha	386
16. Mobilita sociální	365	14. Elektivní mutismus	386
17. Norma sociální	365	15. Empatie	386
18. Organizace	365	16. Etiologie	386
19. Role	365	17. Etologie	386
20. Skupina sociální	365	18. Fobie	386
21. Socializace	366	19. Fotismus	386
22. Status	366	20. Frustrace	386
23. Stratifikace sociální	367	21. Habituace	387
24. Struktura sociální	367	22. Halucinace	387
		23. Hyperprosexie	387
		24. Iluze	387
		25. Imprinting	387

26. Kanalizace	387	30. Kronika	404
27. Kleptomanie	387	31. Legenda	405
28. Kolektivní nevědomí	387	32. Lidová slovesnost (folklór)	405
29. Kompulze	388	33. Literární druhy a literární žánry	405
30. Lateralita	388	34. Literatura faktu	406
31. Neuróza	388	35. Literatura Velké Moravy	406
32. Obsah snu manifestní, latentní	388	36. Lost generation (Ztracená generace)	406
33. Obsese	388	37. Lumírovci	407
34. Oidipův komplex	388	38. Magický realismus	407
35. Ontogeneze	388	39. Májovci	408
36. Osobní nevědomí	388	40. Manifest	408
37. Psychopatie	389	41. Manifest České moderny (1895)	408
38. Psychóza	389	42. Moderna	409
39. Recidiva	389	43. Naturalismus	409
40. Regrese	389	44. Nový román	410
41. Remise	389	45. Ohlasová poezie	410
42. Rodinná konstelace	389	46. Onomatopoeie (zvukomalba)	410
43. Tachypsychismus	389	47. Osvětská literatura / Osvícenství	410
44. Smyslový klam	389	48. Oxy móron	411
45. Somnambulismus	389	49. Pásmo	411
46. Sugestibilita	389	50. Personifikace	412
47. Suicidium	390	51. Poéma	412
48. Syndrom	390	52. Poetismus	412
49. Vlčí děti	390	53. Poetismy	412
50. Xenofobie	390	54. Pointa	413
Literatura	391	55. Pololidová literatura	413
1. Absurdní drama	391	56. Postmoderna / Postmoderní literatura	413
2. Absurdní literatura	391	57. Pražská německá literatura	414
3. Alegorie (jinotaj)	391	58. Preromantismus	414
4. Almanach	392	59. Prokletí básníci	414
5. Avantgardní umění	392	60. Romantická literatura / Romantismus	415
6. Bajka	392	61. Rozhněvaní mladí muži (Angry Young Men)	416
7. Balada	392	62. Ruchovci	416
8. Barokní literatura	393	63. Ruralismus	417
9. Beatnici	393	64. Rým	417
10. Budovatelský (výrobní) román	393	65. Římská literatura / Literatura starého Řecka	417
11. Česká básnická moderna	394	66. Samizdatová literatura	418
12. České národní obrození	394	67. Satira	419
13. Dadaismus	394	68. Science fiction	419
14. Dekadence	395	69. Skupina 42	420
15. Divadla malých forem (malá divadla, studiová divadla)	396	70. Sonet (znělka)	420
16. Epos	396	71. Staročeská literatura	421
17. Exilová literatura	397	72. Staroslověnská literatura	421
18. Existencialismus	397	73. Surrealismus	421
19. Expresionismus	398	74. Symbolismus	422
20. Futurismus	398	75. Tragédie a komedie	422
21. Generace buřičů	399	76. Triviální literatura	423
22. Gotický (černý) román	399	77. Tropy a figury	423
23. Humanismus a renesance	400	78. Underground	424
24. Husitská literatura	401	79. Verš	424
25. Hyperbola (nadsázka)	401	80. Vitalismus	425
26. Impresionismus	401	81. Žákovská poezie (Vagantská poezie)	425
27. Ironie	402	82. Židovská literatura	425
28. Klasicismus	402	Divadlo	427
29. Kritický realismus	404	1. Prehistorie divadla	427
		2. Antické divadlo – Řecko	427

3. Antické divadlo – Řím	428	14. Expresionismus	452
4. Středověké divadlo – náboženské a světské	429	15. Kubismus	452
5. Renesanční divadlo – Itálie	430	16. Futurismus	453
6. Alžbětinské divadlo v Anglii	431	17. Abstraktivismus	453
7. Španělské divadlo Zlatého věku	432	18. Dadaismus	454
8. Francouzský klasicismus	432	19. De Stijl	454
9. Období osvícenství v Anglii	433	20. Funkcionalismus	454
10. Francouzské a německé osvícenství	433	21. Poetismus	455
11. Romantické divadlo kontra realistické divadlo	434	22. Surrealismus	455
12. Naturalismus kontra symbolismus	435	23. Postmoderna a postmodernismus	456
13. I. divadelní reforma – moderní divadelní směry – impresionismus, expresionismus, futurismus, divadelní konstruktivismus, biomechanika	436	24. Pop Art + Op Art	456
14. Epické a absurdní divadlo a drama a další dramatická tvorba 20. století	436	25. Kinetické umění	457
15. II. divadelní reforma – Living Theatre, Brook, Grotowski, Kantor	437	26. Land Art	457
16. České středověké divadlo	438	27. Abstraktní expresionismus – Minimal Art	457
17. České renesanční a humanistické divadlo	438	28. Akční umění neboli Action Painting, informel	457
18. České barokní divadlo – šlechtické a lidové	439	29. Nový realismus, hyperrealismus	458
19. Divadlo českého národního obrození – Štěpánek, Klicpera, Tyl	439	30. Happening	458
20. Prozatímní divadlo a vznik Národního divadla (romantismus / realismus)	440		
21. Moderna – impresionismus / symbolismus / expresionismus (Kvapil / Hilar)	440	Hudba	459
22. Česká divadelní avantgarda – Honzl, Frejka, E. F. Burian	441	1. Co je to hudba, zvuky a tóny	459
23. Osvobozené divadlo (19. 4. 1927–1938) a divadla za okupace	441	2. Základní stavební kameny hudebního díla	459
24. Dramata po roce 1900 a za I. republiky	442	3. Periodizace dějin hudby	460
25. Změna divadla po roce 1945	442	4. Stupnice, tónina	460
26. Krejča, Radok, Grossman	442	5. Prvopočátky hudebních dějin (do r. 600)	461
27. Divadla malých forem – Semafor, Reduta	443	6. Jednohlasý chorál (poč. 1. tisíciletí – 1000)	461
28. Studiová divadla – Ypsilonka, Husa na provázku, Ha-divadlo ad.	443	7. Mše jako hudební forma	461
29. Dramata po roce 1945	444	8. Solmizace	462
30. Změna po roce 1989 – nová divadla, zánik starých	444	9. Mimoevropské hudební kultury	462
Výtvarné umění	445	10. Rytmický zpěv, trubadúři, truvéř, minnesengři	462
1. Pravěké umění	445	11. Raný vícehlas (7. stol. – 1300)	463
2. Starověké umění – Mezopotámie, Egypt, Antika	445	12. Vrcholný vícehlas (1300–1600)	463
3. Středověké umění – doba románská, gotika	446	13. Polyfonní renesanční hudba v českých zemích	464
4. Renesance	447	14. Baroko (1600–1750)	464
5. Baroko	448	15. Fuga, barokní suite	464
6. Klasicismus a osvícenství	449	16. Barokní hudba v českých zemích	465
7. Romantismus	449	17. Hudební klasicismus (1750–1820)	465
8. Realismus a moderna	450	18. Sonátová forma	466
9. Impresionismus a postimpresionismus	450	19. Hudební klasicismus v českých zemích	466
10. Symbolismus	451	20. Romantická a novoromantická hudba (1820–1900)	466
11. Secese (Modern Style, New Art, l'Art Nouveau, Stile Floreale, Jugendstil)	451	21. Národní školy	467
12. Fauvismus	452	22. Romantická hudba v Čechách	467
13. Avantgarda	452	23. Hudba 20. a 21. století	468
		24. Česká hudba 20. a 21. století	468
		25. Hudební akustika	468
		26. Tónové systémy a soustavy ladění	469
		27. Hudební nástroje (organologie), symfonický orchestr	469
		28. Komorní soubory	470
		29. Pěvecký sbor	470
		30. Hudební forma a druh	470

1. Příchod Slovanů

První slovanské obyvatelstvo pronikalo na naše území zhruba od konce 5. a během 6. stol. Setkalo se zde se zbytky germánského etnika. Morava byla ještě do 1. pol. 6. stol. obývána germánským kmenem Langobardů, kteří se v roce 568, vytlačováni Avary ze svého centra v Panonii, přesunuli do Itálie. Tím uvolnili prostor pro další slovanskou expanzi. Pravlastí slovanských kmenů byla pravděpodobně oblast severně od karpatského oblouku mezi řekami Vislou a Dněprem. Odtud se pod vlivem relativního přelidnění a také pod tlakem sousedních národů začaly přesouvat do vzdálenějších oblastí. Slované osidlovali v českých zemích nejprve krajinu, která měla příznivé podmínky pro zemědělství – moravské úvaly, střední a severozápadní Čechy. Jejich hlavním zdrojem obživy bylo rolnictví a chov dobytka. Nové plochy pro zemědělskou činnost získávali žďáření. Většina obyvatelstva žila v menších osadách vesnického typu. Řemeslná výroba nedosahovala vysoké úrovně a zaměřovala se především na zhotovování látek a oděvů, výrobu keramiky a kovářství. Základem společnosti byla obecina o několika rodinách. Vyšší společenskou jednotkou byl kmen, jehož příslušníci byli svobodní. Kmeny utvářely vojenská spojení a do jejich čela byl na základě vojenské demokracie volen kníže. V pol. 6. stol. pronikli do Karpatské kotliny kočovní Avari a získali pod svůj vliv okolní slovanské a germánské kmeny. Proti avarské nadvládě propuklo ve 20. letech 7. stol. úspěšné slovanské povstání, do jehož čela se postavil francký kupec Sámó.

2. Sámova říše

Sámova říše byl západoslovanský kmenový svaz, který vznikl ve 20. letech 7. století. V čele sjednocených kmenů stanul v roce 623 francký kupec Sámó, který se v boji proti avarské nadvládě spolu se svou ozbrojenou družinou postavil na stranu Slovanů. Po vítězství nad Avary byl Sámó zvolen králem. V roce 631 se dostal Sámó do vojenského konfliktu s Franckou říší. Odmítl poskytnout náhradu za oloupení kupců a mocensky se podřídil králi Dagobertovi. Francká vojska zaútočila na slovanské území ze tří směrů. Vedlejší oddíly Alamanů a Langobardů zaznamenaly určité vojenské úspěchy, ale hlavní vojsko krále Dagoberta bylo po neúspěšném třídenním obléhání „hradu“ Vogastisburku poraženo. Sámó si tímto vítězstvím uhájil nezávislost a vládl slovanským kmenům až do své smrti v roce 658/9. Veškeré údaje o Sámově říši se dovídáme z jediného písemného pramene, a to z kroniky tzv. Fredegara. Tento pramen nám však bohužel poskytuje pouze kusé a neúplné informace. Rozsah a centrum kmenového svazu nejsou přesně známy. Lze předpokládat, že okruh Sámovy vlády zasahoval na území jižní Moravy a Čech a také do blízkého Bavorska, Rakouska a na Slovensko. Nejasná zůstává i poloha Vogastisburku, který je většinou umísťován do západních Čech,

ale bývá též lokalizován například do rakouského Podunají, na jižní Moravu nebo na jihozápadní Slovensko. Sámův kmenový svaz neměl dlouhé trvání a po smrti svého zakladatele se nejspíš rozpadl na řadu menších útvarů. Písemné prameny pak o našem území mlčí dalších 150 let, až do konce 8. století, kdy jsou naše země zmiňovány v souvislosti s vojenským tažením Karla I. Velikého.

3. Velká Morava

Nejstarší raně středověký stát na našem území. Pojmenování tohoto státního celku pochází od byzantského císaře Konstantina Porfyrogennéta, který je použil spíše ve významu od Byzance „vzdálená Morava“. K původnímu jihomoravskému jádru byly postupně připojeny oblasti v Čechách, Slezsku, na západním Slovensku a v Podunajské nížině. Prvním historickým panovníkem byl kníže Mojmír I. (830 až 846), zakladatel vládnoucí dynastie Mojmírovců. V roce 831 přijal tento panovník v bavorském Pasově křest, čímž výrazně podpořil pronikání křesťanství na Velkou Moravu. Expanzivní politika moravského knížete Mojmíra vedla v roce 833 ke konfliktu s nitranským sousedem, knížetem Pribinou. Mojmír svého konkurenta zapudil a připojil oblast kolem Nitry ke svému území. Ve snaze politicky připoutat Velkou Moravu k Východofrancké říši podnikl v roce 846 východofrancký panovník Ludvík Němec tažení proti Moravanům. Sesadil Mojmíra I. a místo něj dosadil jeho synovce Rastislava. Za vlády knížete Rastislava (846–870) došlo k politickému rozmachu Moravy. Rastislavovi se podařilo uhájit v několika konfliktech s říší samostatnost. K upevnění nezávislého postavení napomohla výrazně i cyrilometodějská mise. Neustálý tlak ze strany východofrancké říše a vnitřní rozpory nakonec přispěly k Rastislavově pádu. Na knížecí stolec byl dosazen jeho synovec Svatopluk (871–894), který svého strýce roku 870 zajal a předal Frankům. Svatopluk se téhož roku sám ocitl ve franckém zajetí a Morava byla vojensky obsazena. Moravané se proti cizí nadvládě vzbouřili a pokusili se vyhnat Franky ze země. Vedením vojenské výpravy, která měla moravské Slované přimět k poslušnosti, byl pověřen kníže Svatopluk, jenž si v zajetí získal přízeň franckého panovníka. Svatopluk ale přešel na stranu povstalců a porazil francké vojsko. Následným uzavřením tzv. Forchheimského míru v roce 874 se zavázal odvádět říši roční poplatky a složil slib věrnosti. Za jeho vlády došlo k největšímu územnímu rozmachu Velké Moravy. Její území v sobě nově zahrnovalo oblasti Panonie, Krakovska, Vislanska a Lužice. Po smrti knížete Svatopluka v roce 894 převzal vládu jeho syn Mojmír II. (894–906). Během jeho panování dochází k odstředivým tendencím uvnitř státu a Morava postupně ztrácí svůj vliv v Čechách a v Panonii. Konec Velké Moravy je zapříčiněn především nájezdy kočovných Maďarů, kterým nebyla říše oslabená vnitřní nestabilitou schopna čelit. Po roce 908 mizí Velká Morava z pramenů, a lze tedy usuzovat, že po tomto datu říše jako státní celek definitivně zanikla.

4. Cyrilometodějská misie

Křesťanské náboženství bylo v raně středověkých státech jednou z hlavních opor panovnickovy moci. Sloužilo nejen k upevnění kulturního postavení státu, ale bylo také důležitým nástrojem politické expanze. Z počátku přicházelo na Velkou Moravu z franckých oblastí (iroskotská a bavorská misie) a jeho prostřednictvím franští panovníci posilovali svůj vliv na Velké Moravě. Kníže Rastislav se snažil vést samostatnou politiku nezávislou na východofrancké říši a k tomu potřeboval vlastní církevní organizaci. Nejprve požádal roku 861 o vyslání misionářů přímo papeže Mikuláše I. Když papež jeho žádosti nevyhověl, rozhodl se obrátit na východ k byzantskému císaři Michalovi III. Byzantský panovník velkomoravského knížete podpořil a vypravil na Moravu v roce 863 misií vedenou soluňskými bratry Konstantinem (později přijal řeholní jméno Cyril) a Metodějem. V pozadí vyslání misie stála rovněž snaha Velké Moravy nalézt v byzantském císaři spojence proti rozpínavosti východofrancké říše. S příchodem obou věrozvěstů došlo k pozvednutí duchovní a kulturní úrovně velkomoravského státu. Podařilo se jim vybudovat svébytnou slovanskou kulturu, která nalezla základ v Konstantinem vytvořeném písmu hlaholice a literárním jazyce zvaném staroslověnština. Písmo a jazyk se staly základem slovanské liturgie, která byla, na rozdíl od latinské, srozumitelná širokému obyvatelstvu. Konstantin do staroslověnštiny přeložil základní části Bible a některé liturgické texty. V roce 867 odešli oba bratři do Říma. Obhajovali tam slovanskou liturgii a používání staroslověnštiny jako bohoslužebného jazyka. Po dlouhých jednáních se jim dostalo od papeže uznání, a na Moravě mohla být zřízena samostatná panonsko-moravská arcidiecéze. Jejím prvním arcibiskupem byl ustanoven v roce 869 Metoděj. Jeho bratr toho roku během pobytu v Římě zemřel. Metoděj byl při svém návratu na Moravu zajat bavorským biskupem, který se cítil být jeho činností ohrožen. Po tříletém věznění byl propuštěn a převzal duchovní správu Moravy. Společně s Metodějem a jeho žáky ale působilo na území Moravy i latinské kněžstvo. Došlo k neshodám mezi představiteli obou náboženských směrů, přičemž kníže Svatopluk stranil spíše latinské bohoslužbě. Vzájemné spory řešila od roku 880 bula papeže Jana VIII. Industriae tuae. Dokument potvrdil užívání slovanské liturgie a existenci panonského arcibiskupství, zároveň však uznal i práva latinského duchovenstva. Po Metodějově smrti v roce 885 opět propukl spor o slovanskou bohoslužbu. Metodějův nástupce Gorazd se dostal do sporů se Svatoplukem a byl spolu se svými stoupenci z Velké Moravy vyhnán.

5. První Přemyslovci

Historicky prvním doloženým příslušníkem dynastie Přemyslovců byl kníže Bořivoj. Na počátku 80. let 9. stol. přijal spolu s manželkou Ludmilou křest z rukou arcibiskupa Metoděje a následně založil na Levém Hradci první křesťanský kostel. Bořivoj byl spojencem velkomoravského knížete Svatopluka a vykonával

za něj správu na území Čech. Ze svého původního působišť na Levém Hradci přenesl později svoje sídlo na Pražský hrad a založil zde kostel Panny Marie. Během vlády Bořivojova syna Spytihněva I. (asi 894–915) se české kmeny odtrhly od Velké Moravy a došlo k upevnění českého státu. S osobou knížete Spytihněva je spojeno založení kostelů na Pražském hradě a na Budči. Jeho bratr Vratislav I. (915–921) úspěšně čelil náporu maďarských kmenů a sňatkem s Drahomírou (z polabského kmene Havolanů-Stodoranů) usiloval o sblížení s dalšími západo-slovanskými kmeny. Po Vratislavově smrti se ujala Drahomíra regentské správy za své nezletilé syny Václava a Boleslava. O výchovu Václava usilovala rovněž jeho babička Ludmila. Spor o vliv na mladého následníka trůnu Václava a další politické příčiny byly důvodem k tomu, aby nechala Drahomíra v roce 921 Ludmilu uškrtnit.

6. Kníže Václav a jeho bratr Boleslav I.

Mladý Václav (921–935) byl na svou dobu poměrně vzdělaný panovník, který se ve své politické koncepci opíral především o křesťanskou ideologii a autoritu církve. Václav, ve snaze vyhnout se přímému válečnému konfliktu, uzavřel raději s Jindřichem mír a složil mu slib věrnosti. Ve slibu přijal závazek platit roční tribut 500 hřiven stříbra a 120 volů. Za tuto cenu si český panovník udržel územní svrchovanost a mohl se věnovat konsolidaci vnitřní politiky. Václav založil na Pražském hradě kostel, pro který si od Jindřicha vyžádal ostatky sv. Víta. U českých velmožů vyvolala ale Václavova prosaská politická orientace odpor, který vyvrcholil dne 28. 9. 935, kdy byl Václav na pokyn svého mladšího bratra Boleslava ve Staré Boleslavi zavražděn. Boleslav I. (935– asi 972), nazývaný pro bratrovraždu v pramenech jako Ukutný, změnil po nástupu na knížecí stolec radikálně zahraničně-politický postoj. Přestal odvádět tribut a dostal se do dlouhotrvajícího válečného konfliktu s Jindřichovým nástupcem Otou I. Boleslav přijal Otovu svrchovanost až roku 950 a v následujících letech jej vojensky podporoval. Oba panovníci pak v roce 955 společně odrazili v bitvě na řece Lechu nájezd maďarských kočovníků. Během své úspěšné vlády prováděl Boleslav politiku masivní územní expanze. Podařilo se mu podrobit si Horní Slezsko, Krakovsko, Moravu, Pováží. Jeho území sahalo až po hranice Kyjevské Rusi. K upevnění vnitřní správy země vybudoval hradskou soustavu a zahájil ražbu první české mince – stříbrného denáru. Dostatečnou pozornost věnoval také rozvoji církevní organizace. Snažil se prosadit u papežského dvora zřízení biskupství v Čechách. Jeho dcera Mlada se stala abatyší v prvním českém klášteře (benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě) a jeho syn Boleslav II., zvaný Pobožný, završil otcovy plány, když v roce 973 dokončil proces vedoucí k založení pražského biskupství.

7. Založení pražského biskupství

Od počátku christianizace patřily Čechy pod církevní správu biskupství v Řezně. Zahraničněpolitické důvody a potřeba posílit domácí církev vedly Boleslava I. (935– asi 972), a zvláště jeho syna Boleslava II. (972–999) k úmyslu zřídit v Čechách samostatnou diecézi. Pražské biskupství bylo ustanoveno roku 973 po jednání Boleslava II. s říšskými knížaty a římsko-německým císařem Otou I. na sněmu v Quedlinburku. Nové biskupství přímo podléhalo vzdálenějšímu arcibiskupství mohučskému. Arcibiskupství v Mohuči nemělo v Čechách, na rozdíl od bližší magdeburské nebo salzburské arcidiecéze, žádné majetkové zájmy. Toto zvláštní vyčlenění pražského biskupství bylo motivováno také snahou omezit styky bavorských vévodů s českými Přemyslovci, a do budoucna tak předejít možnému oslabení říše. Prvním pražským biskupem se stal saský kněz Děttmar. Jeho nástupcem byl zvolen v roce 982 Slavníkovec Vojtěch, který se neúspěšně pokusil uplatnit plnou biskupskou pravomoc nezávislou na vládnoucím knížeti. Vojtěchovým cílem bylo vymanit církevní organizaci ze závislosti na světské moci. Přemyslovští panovníci v té době považovali pražského biskupa pouze za svého kaplana, kterého sami jmenují a jehož pravomoci jsou omezeny jen na výkon základních liturgických a sakrálních úkonů v okruhu knížecího dvora a diecéze.

8. Slavníkovci

Mocný velmožský rod v Čechách v 10. stol., téměř rovnocenný vládnoucím Přemyslovcům. Slavníkovci sídlili na hradě Libici nad Cidlinou a ovládali téměř celé východní Čechy. Prvním doloženým příslušníkem rodu byl kníže Slavník, který zemřel v roce 981. V otázce původu Slavníkovců nepanuje shoda. Podle některých pramenů šlo o boční větev Přemyslovců, ale podle jiných byli Slavníkovci potomky starých knížecích rodů Zličanů či Charvátů. Slavníkovci si vydržovali vojenskou družinu a v Malíně a Libici razili vlastní mince. Za vlády Boleslava II. se pokoušel Slavníkův syn Soběslav (někdy je uváděn jako Soběbor) vést samostatnou zahraniční politiku. Navázal styky s polskými knížaty a vojensky podporoval římského císaře Otu III. Právě účasti Soběslava a jeho družiny na tažení římského císaře proti Oboritům využila přemyslovská družina a dne 28. 9. 995 lstí dobyla Libici. Boleslav II. nechal povraždit všechny přítomné mužské příslušníky rodu a jejich hradiště trvale obsadil. Unikli pouze tři Slavníkovci, kteří v době vraždění pobývali v cizině. Biskup Vojtěch zemřel mučednickou smrtí v roce 997 na misijní výpravě proti pohanským Prusům. Vojtěchův bratr Soběslav se vrátil s výpravou polského panovníka Boleslava Chrabrého nakrátko do Čech a při útěku z Prahy v roce 1004 zahynul. Jejich nevlastní bratr Radim zůstal natrvalo v Polsku, kde se stal v roce 1000 prvním hnězdenským arcibiskupem.

9. Krize přemyslovského státu v 11. století

Na konci vlády Boleslava II. se výrazně zhoršilo zahraničněpolitické postavení přemyslovského státu. Římský císař Ota III. uzavřel s polským panovníkem Boleslavem Chrabrým a uherským Štěpánem I. spojenectví. České země se dostaly do mezinárodní izolace a staly se terčem výbojů svých sousedů. V této nepříznivé situaci zemřel Boleslav II. a na trůn nastoupil jeho syn, neschopný a krutý Boleslav III. Ryšavý (999–1002). Nový český kníže se ihned pokusil odstranit svoje mladší bratry Jaromíra a Oldřicha. Ti si zachránili život pouze útekem do Bavor, kde našli azyl u Jindřicha II. Kníže Boleslav III. byl ale zanedlouho svržen vlastními velmoži. Na pražský stolec pak nastoupil za pomoci Boleslava Chrabrého jakýsi Vladivoj (1002–1003), zřejmě polský příbuzný Přemyslovců. Ten během své epizodní vlády požádal římsko-německého panovníka, aby mu udělil Čechy v léno. Jeho čin znamenal výrazný zásah do suverenity českého státu. Přemyslovská knížata byla sice nadále volena zemským sněmem, ale jejich postavení potvrzoval římský panovník. České země byly pokládány za součást římské říše a česká knížata za vazaly středověkých římských panovníků. Po Vladivojově smrti se v Čechách nakrátko zmocnil vlády Boleslav Chrabrý (1003–1004). Římský panovník Jindřich II. ale nechtěl připustit vytvoření silného česko-polského státu, a proto udělil Čechy v léno vypuzenému Jaromírovi a vojensky mu pomohl obsadit Pražský hrad. V roce 1012 zbavil Jaromíra vlády jeho bratr Oldřich (1012–1033), kterému se podařilo dobýt v roce 1019 na Polácích zpět Moravu. Krize přemyslovského státu pak byla definitivně překonána až nástupem Oldřichova syna Břetislava I.

10. Břetislav I. a stařešinský řád

Nástupem Břetislava I. (1034/35–1055) na knížecí stolec došlo k novému rozmachu českého státu a k upevnění centrální panovnické moci. V sousedním Polsku se v té době rozpadla říše Boleslava II. Chrabrého a polský stát se ocitl v krizi. Břetislav využil oslabení piastovského státu a podnikl v roce 1039 tažení do Polska. Obsadil Slezsko, ztracené během vlády Boleslava II., a z Hnězdna přenesl do Prahy ostatky sv. Vojtěcha. Nad hrobem sv. Vojtěcha nechal vyhlásit tzv. hnězdenská dekreta, ve kterých se zavázal dodržovat zásady křesťanské morálky prosazované biskupem Vojtěchem. Přenesením ostatků chtěl Břetislav posílit zejména prestiž českého státu jako církevní provincie a doufal, že se mu podaří prosadit v Praze zřízení arcibiskupství. Narazil však na odpor u římského krále Jindřicha III., který se obával přílišného politického vzestupu Čech. Jindřich III. se pokusil oslabit růst Břetislavovy moci vojenskou výpravou. V prvním střetnutí v roce 1040 bylo sice říšské vojsko v bitvě u Brůdku nedaleko Domažlic poraženo, ale následujícího roku byl Břetislav obležen na Pražském hradě a donucen uzavřít s římským králem spojenectví. Těsně před svou smrtí zavedl Břetislav nový nástupnický řád založený na principu tzv. seniorátu (stařešinství). Podle tohoto řádu se měl stát knížetem

vždy nejstarší Přemyslovec. Pro mladší členy dynastie byla na Moravě zřízena tzv. údělná knížectví (brněnské, olomoucké a později znojenské). Princip seniorátu se ale dlouho neosvědčil a byl mnohokrát porušován. Od poloviny 12. stol. začal proto převládat princip primogenitury (prvorozenectví). Na trůn pak nastupoval nejstarší panovníkův syn.

11. Morava a její vztah k českému státu v 11. století

Během krize přemyslovského státu na počátku 11. stol. byla Morava připojena Boleslavem Chrabrým k Polsku. Na Polácích ji dobyl zpět kníže Oldřich až v roce 1019 a její správou pověřil svého syna Břetislava. Ten na svěřeném území začal razit mince a vybudoval novou správní organizaci opírající se o hradskou soustavu. Podporoval také rozvoj církevní správy a kolem roku 1050 založil v Rajhradě u Brna benediktinský klášter. Nástupnický řád (seniorát) vytvořený v roce 1055 Břetislavem I. rozdělil Moravu na dvě údělná knížectví, brněnské a olomoucké. Z brněnské části se později ještě oddělil úděl znojenský. Moravské úděly spravovali mladší členové dynastie, kteří byli podřízeni nejstaršímu Přemyslovi, jenž vládl nad celým územím. Každý z údělných knížat měl teoretický nárok na pražský stolec, a to v případě, že by se stal nejstarším členem rodu. Příčinou vzniku moravských údělů nebyla pouze otázka vyřešení problému nástupnictví, nýbrž také snaha posílit obranyschopnost země. Olomoucko mělo bránit stát proti Uhrám a Brněnsko proti Rakousku. Zásady seniorátu však byly v praxi často porušovány a docházelo k násilným zásahům českých knížat do moravských údělů a naopak též k bojům moravských knížat o pražský stolec.

12. Hradská soustava

Základní systém správy území v raně středověkém státě, který vzniká v průběhu 11. stol. Organizace hradské soustavy spočívala v existenci systému knížecích hradů, které v určeném obvodu vykonávaly správní, vojenskou, soudní a také berní funkci. Jednotlivé hrady byly zároveň církevními centry daného místa. Výkonem správy v každém okrsku byl pověřen hradský správce nazývaný kastelán nebo župan. Ten byl knížecím družiníkem a dostal svěřené území od panovníka jako dočasné nedědičné léno. Vedle kastelána působili na hradě také další úředníci, například hradští soudci nebo výběřčí daní. Správních obvodů bylo v Čechách ve 12. stol. kolem dvaceti a na Moravě osm. Systém hradské soustavy byl založen na knížecí svrchovanosti nad veškerým obyvatelstvem a na nedědičnosti lén. V průběhu 12. a 13. stol. postupně dochází k dědičné držbě hradských úřadů. Panovník zároveň vyjímá z moci hradských správců některé skupiny obyvatelstva, kterým uděluje tzv. imunity. Tyto skutečnosti jsou pak následně příčinou, jež vede k rozkladu hradské soustavy, která přestává od poloviny 13. stol. prakticky existovat.

13. První český král

Nástupnický řád vytvořený Břetislavem I. se ocitl brzy po jeho smrti v krizi. Na knížecí stolec sice podle zásad seniorátu nastoupil nejstarší člen dynastie, Břetislavův prvorozený syn Spytihněv II. (1055–1061), ale vzápětí zbavil svoje bratry moravských údělů. Po Spytihněvově smrti se stal českým knížetem jeho bratr Vratislav II. (1061–1092). Ten krátce po svém nástupu obnovil existenci údělů a přiznal každému z moravských knížat nárok na český trůn. Aby oslabil svého nejmladšího bratra, pražského biskupa Jaromíra, s nímž měl soustavné spory, založil roku 1063 v Olomouci biskupství a na Vyšehradě zřídil na pražské diecézi nezávislou kapitolu. V zahraniční politice se Vratislav aktivně zapojil do tzv. sporu o investituru. Jako spojenec podporoval římského krále Jindřicha IV. v boji proti papeži Řehoři VII. Český panovník se se svým vojskem účastnil řady tažení a doprovázel Jindřicha na výpravě za císařskou korunou do Říma. Za toto spojení mu byl roku 1085 přiznán císařem Jindřichem IV. královský titul. Vratislavova královská hodnost však nebyla dědičným titulem a byla určena pouze pro jeho osobu. Po Vratislavově smrti propukly uvnitř přemyslovské dynastie spory o knížecí stolec a český stát upadl do hluboké krize.

14. Kosmova Kronika česká

Zahajuje tradici českého kronikářského dějepisectví. Vznikla na počátku 12. stol. a je nestarším dochovaným dílem, jež podává souvislý přehled českých dějin od mytických počátků až po autorovu současnost. Jejím tvůrcem byl kanovník a děkan pražské svatovítské kapituly Kosmas (asi 1045–1125). Kronika je psána latinsky a člení se do tří částí. První zachycuje období od rozchodu lidstva po biblické potopě až do úmrtí knížete Jaromíra (1038). Druhá končí smrtí prvního českého krále Vratislava (1092). Třetí začíná nástupem Břetislava II. (1092) a končí rokem 1125, kdy umírá kníže Vladislav I. a rovněž sám autor kroniky. V první části se Kosmas opíral, jak on sám řekl, „o bájně vyprávění starců“, ve druhé využíval „zpráv očitých svědků“ a v poslední popisoval svoji současnost. Autor se snažil kriticky posoudit hodnotu svých pramenů a čtenáře upozorňuje, jestliže má pochybnosti o jejich věrohodnosti. Ve vyprávění o své současnosti přiznává Kosmas určitou míru zaujetí, straní některým politickým osobnostem a hájí zájmy českého státu proti Polákům a Němcům. Kosmova kronika je vyspělým literárním dílem, na které později navázala řada dalších kronikářů: tzv. Kanovník vyšehradský, Mnich sázavský, pražský kanovník Vincentius a opat Jarloch. Žádný z těchto pokračovatelů již ale nedosáhl literárně-historické úrovně Kosmovy kroniky.

15. Soběslav I. a bitva u Chlumce

Jedním z případů porušení pravidel seniorátu byl nástup Soběslava I. (1125–1140) na knížecí stolec. Římský král Lothar III. s jeho nástupem nesouhlasil, a podnikl proto vojenskou výpravu do Čech. Chtěl tak podpořit nároky oprávněného dědice trůnu Oty Černého, který byl olomouckým údělníkem. Soběslav v zimní bitvě u Chlumce roku 1126 však spojenecká vojska Lothara a Oty Černého drtivě porazil. Římský král upadl do zajetí a Ota Černý ve střetnutí zahynul. Soběslav si přál uklidnění politické situace, a proto si nechal od Lothara udělit Čechy v léno. Zároveň byla Soběslavovi přiznána hodnost nejvyššího číšníka s právem volit římského krále. S osobou Soběslava došlo v českém státě k přechodné stabilizaci moci a rozvoji církevního stavitelství. Na počest vítězství nad Lotharem dal Soběslav vybudovat rotundu na Řípu.

16. Jindřich Zdík, olomoucký biskup

Patřil k nejvýznamnějším duchovním osobnostem přemyslovského státu ve 12. století. Významně vynikl v diplomatických službách a zasloužil se o rozvoj celoevropského reformního hnutí v církvi. V letech 1126 až 1150 byl olomouckým biskupem. Na domácí politické scéně patřil ke spojencům knížete Vladislava II. a stal se jeho oporou proti mocenským ambicím pražského biskupství a moravských údělníků. Znojemský kníže Konrád se dokonce neúspěšně pokusil biskupa Zdíka odstranit atentátem. Vladislav II. ocenil Zdíkovy věrné služby a udělil statkům jeho olomouckého biskupství církevní imunitu, první v českých dějinách. Poddání olomouckého biskupství přestali tímto činem podléhat pravomoci moravských knížat a byli podřízeni přímo biskupovi. Jindřich Zdík se zasloužil rovněž o založení Strahovského kláštera v Praze a uvedl do Čech nový mnišský řád premonstrátů.

17. Vladislav II. a jeho královský titul

Po smrti Soběslava I. dosadila česká šlechta na knížecí stolec Vladislava II. (1140 až 1172). Nově zvolený panovník se však nemínil smířit s omezováním vlastní moci českými velmoži. Vzájemné spory přerostly ve válečný konflikt, ve kterém proti Vladislavovi postavila šlechta jako protikandidáta znojemského knížete Konráda. Vladislav byl opozicí poražen v bitvě u Vysoké (u Kutné Hory), v níž proti sobě bojovala vojska Moravanů a Čechů. Své postavení si potom udržel pouze za podpory římského krále Konráda III. a olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. V zahraniční politice Vladislav intenzivně spolupracoval s představiteli štaufské dynastie, Konrádem III. a jeho nástupcem Fridrichem I. Barbarossou. V roce 1147 se zúčastnil společně s císařem Konrádem III. druhé křížové výpravy do Palestiny. Dostal se však se svým vojskem pouze do Konstantinopole. Za vojenskou pomoc Fridrichovi Barbarossovi při italském tažení byl český kníže roku 1158 před

branami Milána korunován králem. Královský titul mu byl pravděpodobně udělen jako dědičný, ale nebyl potvrzen papežem a nástupnické zmatky po Vladislavově abdikaci neumožnily jeho používání dalším Přemyslovcům. Vladislav ve snaze zajistit vládu svému synovi Bedřichovi v roce 1172 abdikoval a odešel do kláštera. Uvedl tím český stát do nástupnické krize, která skončila až s příchodem Přemysla Otakara I.

18. Přemysl Otakar I. a Zlatá bula sicilská

Přemysl Otakar I. (1197–1230) nastoupil na český trůn za mimořádně příznivých podmínek. Téměř po dvou desetiletích dynastických bojů došlo k nečekané události, kdy řádně zvolený kníže Vladislav Jindřich podstoupil vládu svému bratrovi Přemyslovi. Úspěšná vnitřní kolonizace, výrazný hospodářský rozvoj a příznivá mezinárodně politická situace pak napomohly k vzestupu českého státu a jeho zařazení mezi přední evropské mocnosti. Po smrti Jindřicha VI. probíhaly v římské říši boje o trůn mezi dynastií Štaufů (Filip Švábský) a Welfů (Ota IV.). Obě strany neměly dostatek sil k prosazení vlastních zájmů, a hledaly proto spojenectví u českého panovníka. Přemysl obratně manévroval mezi oběma tábory a v případě potřeby neváhal přejít na stranu protivníka. V roce 1198 získal za podporu Filipa Švábského dědičný královský titul s mnoha výsadami. O několik let později změnil spojenectví a přešel na stranu Oty IV., podporovaného papežem Inocencem III. V roce 1204 uznal Přemyslův královský titul i papež. Český král pak ještě několikrát změnil spojence, až nakonec definitivně zůstal v táboře štaufského kandidáta Fridricha II. Nový římský panovník Fridrich II. ocenil Přemyslovy zásluhy a 26. září 1212 vydal v Basileji listinu obecně známou jako Zlatá bula sicilská (sicilská je nazývána proto, že Fridrich v té době ještě nedisponoval pečeti římských králů a císařů, a proto použil pečeť krále sicilského). Zlatá bula sicilská potvrzovala starší nedochované privilegium vydané Filipem Švábským z roku 1198 a znamenala konečnou úpravu poměru českého státu k říši. Českému králi byla podle buly přiznána následující práva: 1) dědičnost královského titulu, 2) nedělitelnost území, Morava a pražské biskupství jsou nedílnou součástí českého státu, 3) českého krále volí domácí šlechta, římský císař jej pouze potvrzuje, 4) český král má povinnost navštěvovat jen říšské sněmy konané v Norimberku, Merseburku a Bamberku, tedy v blízkosti českých hranic, 5) na císařskou korunovační jízdu do Říma má český král poskytnout buď 300 jezdců, nebo zaplatit náhradou 300 hřiven stříbra, 6) český král má právo investitury (dosazování) domácích biskupů.

19. Emancipace církve za biskupa Ondřeje

V roce 1215 se konal v Římě čtvrtý lateránský koncil. Zúčastnil se ho i pražský biskup Ondřej. Koncil prosazoval emancipaci církve a hlásal nadřazenost církevní moci nad světskou. Pražský biskup pod vlivem myšlenek koncilu zahájil v Čechách

boj za větší hospodářskou a právní nezávislost církve. Ondřej požadoval odvádění celého desátku církvi (do té doby z něj církvi zůstávala pouze asi čtvrtina), prosazení soudní pravomoci církve nad jejím majetkem a poddanými a dosazování kněží ke kostelům biskupem. Přemysl Otakar I. odmítal na jeho požadavky přistoupit a spor přerostl ve vyhlášení interdiktu nad celými Čechami. Požadavky pražského biskupa však nenalezly patřičnou podporu mezi šlechtou a ani mezi domácím duchovenstvem. Pražský biskup se tím ocitl v izolaci a byl nucen odejít do ciziny. Spor skončil nakonec kompromisem, ve kterém Přemysl I. částečně ustoupil. Český král vydal roku 1222 konkordát, tzv. velké privilegium církve, ve kterém uznal imunitu církevních statků a vyňal poddané církevních institucí z moci světských feudálů. Velké privilegium církve (netýkalo se Moravy) znamenalo, i přes určitá omezení, uznání nezávislosti církve.

20. Kolonizace v českých zemích

V našich středověkých dějinách rozlišujeme dva typy kolonizace, vnitřní a vnější. Vnitřní kolonizace probíhala převážně ve 12. stol. a vycházela ze zájmu šlechty a panovníka. Obyvatelstvo se přesouvalo především z vnitrozemí do pohraničních oblastí. Tato kolonizace přinesla hospodářský rozvoj odlehklým oblastem státu a pomáhala řešit relativní přelidnění na některých panstvích. Naopak druhá vlna kolonizace, označovaná jako vnější nebo také velká, je spojena s přísunem obyvatelstva z cizích zemí. K vnější kolonizaci docházelo ve 13. stol., kdy české země osidlovalo zejména německé obyvatelstvo z přelidněného Bavorska, Saska a Porýní. S příchodem nových osadníků se začaly prosazovat odlišné hospodářské metody a také nové právní vztahy. Jejich dokladem je tzv. emfyteutické právo (známé též jako právo německé, zákupní, dědické nebo purkrecht). Jeho cílem bylo ekonomicky motivovat poddané a přimět je k větším ziskům. Poddaní platili svým pánům pevně stanovený poplatek, na jehož základě jim pak byla garantována dědičná držba půdy a majetku. Při zakládání vesnice zastupoval kolonisty lokátor, který vyměřil pozemky a stal se zároveň i prvním rychtářem. Nově založená vesnice byla pak po určitou dobu (staročesky lhóta, odtud názvy českých vsí Lhota) osvobozena od povinností vůči vrchnosti. Emfyteutické právo bylo zprvu uplatňováno hlavně u německých osadníků, ale postupně se přeneslo i na domácí české obyvatelstvo a bývalo používáno i v oblastech staršího osídlení.

21. Vláda krále Václava I.

Přemysl Otakar I. už v roce 1216 zajistil nástupnictví pro svého syna Václava I. (1230–1253). Nevyhovující princip seniorátu byl tak definitivně nahrazen primogeniturou. Václav I. pokračoval v mocenské politice svého otce a zahájil feudální expanzi. Jeho cílem se stalo ovládnutí sousedního Rakouska a Štýrska, kde se v té době rozhořel boj o rozsáhlé panství vymírajícího rodu Babenberků.

V roce 1246 získal nakrátko rakouské země Václavův nejstarší syn Vladislav, který se oženil s dědičkou babenberského dědictví Gertrudou. Vladislav však krátce po svém sňatku zemřel. Na domácí politické scéně začala mezitím usilovat o podíl na vládnoucí moci šlechta. K prosazení svých zájmů získala na svou stranu panovníkovy syna Přemysla (budoucího krále Přemysla Otakara II.). Václav postupně dosáhl nad svými odpůrci převahy a odbojného Přemysla na čas uvěznil. Konflikt skončil nakonec smírem mezi Václavem a jeho synem, neboť Přemysl byl jediným mužským pokračovatelem rodu, a tedy i dědicem celého království. V roce 1250 se znovu otevřela otázka nástupnictví v Rakousku. Za podpory rodů Kuenringů a Liechtenštejnů byl rakouským vévodou zvolen kralevic Přemysl. Ten, aby svoje nároky legalizoval, se oženil s podstatně starší dědičkou babenberských držav v Rakousích a Štýrsku Markétou Babenberskou.

22. Zakládání měst ve 13. století a městské výsady

Střediska městského typu existovala v našich zemích už od 9. a 10. století. Nejednalo se však o města v pravém slova smyslu, nýbrž pouze o městské osady, kterým chyběl jednotný právní řád a zvláštní privilegia. Skutečná města, jako komunity měšťanů se svobodnými právy, vznikají až během 13. století. Městské zřízení se šířilo na naše území nejprve ze Slezska na severní Moravu. Nejstarší městská privilegia byla udělena na počátku 13. stol. Uničovu a Bruntálu. Města vznikala buď ze starších sídelních aglomerací, kterým byly přiznány městské výsady (Staré Město pražské, Brno, Olomouc, Znojmo, Žatec), nebo byla ustanovena lokací na dosud neobydleném místě, tzv. na zeleném drnu (České Budějovice, Polička). Města založená na „zeleném drnu“ pak měla pravidelný půdorys s přesně vymezenou sítí ulic a náměstí. Zvláštním případem jsou potom tzv. horní města (Jihlava, Kutná Hora), která se formovala v místech těžby nerostných surovin. Z hlediska vrchnosti rozlišujeme města na královská, založil je panovník, a na poddanská, která vznikla z iniciativy šlechty, biskupů nebo klášterů. Vedlejší skupinou královských měst jsou města věnná, jež sloužila k materiálnímu zajištění královny vdovy. Na zájmy pánů měst dohlížel rychtář, královská města měl na starosti podkomoří. V čele městské samosprávy byla městská rada složená z konšelů, kterým předsedal purkmistr. Od svého založení získávala města nejrůznější privilegia, která měla za úkol posílit především jejich hospodářskou pozici. K základním výsadám patřilo právo mílové (na míli od města nesměla být provozována žádná živnost), právo trhové (možnost konání týdenních a výročních trhů), právo hrdelní, právo várečné (vaření piva) a u některých měst také právo výstavby hradeb. Celkový systém městského práva se potom odvíjel od dvou právních souborů, které přišly do českých zemí z ciziny. Jednak od tzv. severoněmeckého (saského, magdeburského) práva a od jihoněmeckého, norimberského práva. Severní oblasti českého království se většinou řídily právem magdeburským, jižní a střední Čechy a Morava používaly právo norimberské.

23. Česká šlechta ve 13. století

Významným krokem vedoucím k posílení hospodářských pozic šlechty bylo vydání tzv. Konrádových statut v roce 1189. V nich bylo kromě dalších výsad šlechtě přiznáno právo dědičné držby majetku. Ve 13. stol. vyvrcholil proces územní diferenciacie nejmocnějších šlechtických rodů. Rozsáhlé oblasti jižních Čech ovládli mocní Vítkovci (rožmberská a jindřichohradecká větev), území na severu a severovýchodě země drželi členové rodu Markvarticů (páni z Michalovic, z Valdštejna, z Vartenberka, z Lemberka) a rodu Ronovců (páni z Lipé a z Dubé), v severozápadních Čechách dominovali Hrabšiči (později páni z Oseka či Rýzmburka) a v západních Čechách vládli například Drslavici nebo Hroznatovci. Na Moravě patřily mezi nejvýznamnější rody pánů ze Žerotína, z Boskovic a z Pernštejna. V závislosti na vzrůstajícím majetku rostly i politické ambice šlechty, která začala usilovat o podíl na státní moci. Po smrti Přemysla Otakara II. vzniklo bezvládí, kterého šlechta využila k posílení svého vlivu na správu státu. Ovládla zemský soud a vyzdvihla význam zemského sněmu. Fungování obou institucí ale podřídila zejména svým potřebám. Dochází tak k postupnému rozdělování moci mezi šlechtu a panovníka. V druhé polovině 13. stol. se ze šlechty stává uzavřená společenská vrstva, která se v dalších desetiletích postupně rozděluje na šlechtu vyšší (panstvo) a nižší (zemany, vladyky a rytíře).

24. Zahraniční politika Přemysla Otakara II.

V polovině 13. století došlo ve střední Evropě k výrazné změně mezinárodněpolitické situace. Panovnická moc v říši se ocitla v tzv. období interregna (mezivládí, 1250–1273), kdy žádný ze zvolených římských králů (Alfons X. Kastilský a Richard Cornwallský) v říši déle nepobýval a nejevil o její správu zájem. Český stát oproti tomu představoval hospodářsky a politicky silný celek, který vedl schopný a ambiciózní vládce Přemysl Otakar II. (1253–1278), jenž navázal na expanzivní politiku svého otce. Po bitvě u Kressenbrunu roku 1260 získal Přemysl na uherském králi Bélovi IV. zpět rakouské země a Štýrsko. V roce 1261 se rozvedl se svou o mnoho let starší manželkou Markétou Babenberskou a uzavřel sňatek s vnučkou Bély IV., princeznou Kunhutou. V následujících letech pak připojil ke svému panství oblast Chebska (dřívejší věno jeho matky Kunhuty z rodu Štaufů), území Korutan a část Kraňska. České království tak sahalo od Krkonoš až téměř k Jaderskému moři. Na žádost papeže a pro posílení osobní prestiže podnikl v letech 1255 a 1267 dvě křížové výpravy do Prus a založil zde město Královec (dnešní Kaliningrad). Oslabení římské říše přimělo Přemysla Otakara II. ucházet se dvakrát o římskou korunu (1254–1255 a 1272). Jeho zvolení však ztroskotalo na odporu papeže a německých knížat, kteří se obávali rostoucí moci příliš mocného českého krále. Římským králem proto zvolili do té doby zcela bezvýznamného hraběte Rudolfa Habsburského. Přemysl s jeho volbou nesouhlasil a odmítl od něj

přijmout sponheimské dědictví v rakouských zemích v léno. Římský panovník proti němu zahájil v roce 1276 válečné tažení a diplomaticky jej izoloval. Český král se ocitl v nevýhodné situaci, ve které byl nucen s Rudolfem uzavřít příměří a vzdát se většiny dříve dosažených územních zisků. Rudolf Habsburský ve snaze pokořit úplně svého soka vyvolal o dva roky později další konflikt. K rozhodujícímu střetnutí došlo 26. srpna 1278 na Moravském poli v Dolním Rakousku. Vojsko Přemysla Otakara II. bylo poraženo a on sám v bitvě zahynul.

25. Vnitřní politika Přemysla Otakara II.

Nejvýznamnější složkou Přemyslovy domácí politiky byla jeho zakladatelská činnost. Během své vlády založil 25 nových měst. Vytvořil tak plánovitě vybudovanou hospodářskou, správní a obrannou soustavu, která zabezpečovala hlavní dopravní osu státu. Cestu na Moravu kontrolovala například města Čáslav, Chrudim, Vysoké Mýto a cestu do Podunají Písek a České Budějovice. Kromě královských měst se staly oporou moci českého panovníka i královské hrady (Bezděz, Poděbrady) a klášterní komunity. Hospodářskému rozvoji státu napomáhala i úspěšně probíhající vnější kolonizace. Období vlády Přemysla Otakara II. je spojeno s počátky zemského soudu, jako nejvyššího soudního orgánu šlechty. Za jeho vlády se začaly rozvíjet tzv. desky zemské (knihy půhonné – zápisy z průběhu soudu, knihy trhové – zápisy o prodeji půdy). Vnitřní politika Přemysla Otakara II. je poznamenána vymezováním panovnické moci vůči vládnoucím nárokům šlechty. Přemysl nechtěl připustit podíl šlechtických rodů na vládě státu, a docházelo tak k mnohým konfliktům. Největší šlechtický odboj proběhl v letech 1276–1278, kdy se proti králi vzbouřily rody Vítkovců a Rýzmburků. Přemysl povstání úspěšně potlačil, ale v kritických chvílích se nemohl při střetnutí s Rudolfem Habsburským dostatečně opřít o šlechtickou obec, což v důsledku napomohlo k jeho porážce.

26. Bezvládí po bitvě na Moravském poli

Důsledky střetnutí na Moravském poli byly pro český stát tragické. Rudolf I. Habsburský obsadil Moravu a česká šlechta využila faktického bezvládí k zabírání královských majetků. Následník trůnu Václav II. se nemohl pro svůj nízký věk ujmout trůnu a ovdovělá královna Kunhuta sama nedokázala zajistit autoritu královské moci. O poručnickou vládu nad nezletilým panovníkem mezi sebou začali soupeřit Ota Braniborský a Jindřich Vratislavský. Správu Čech a poručnictví nad Václavem nakonec převzal Ota. Rudolf Habsburský obdržel jako náhradu za válečné výdaje Moravu. Jindřich Vratislavský si přisvojil Kladsko a královna Kunhuta získala část Opavska. Správce země Ota Braniborský uvěznil mladého Václava na hradě Bezděz a později jej odvezl až do Braniborska. Čechy za správy Oty Braniborského byly vystaveny drancování a loupení od braniborských posádek

a k rozkladu státu napomohl i hladomor a šířící se epidemie. Neutěšený stav země a narůstající anarchie vyburcovaly českou šlechtu k obraně království. Kolem pražského biskupa Tobiáše z Bechyně a Purkarta z Janovic se soustředila skupina šlechticů, která žádala navrácení následníka trůnu do Čech a odchod braniborských posádek. Na Moravě se vytvořila obdobně smýšlející skupina kolem Mikuláše Opavského a olomouckého biskupa Bruna. Úsilí české šlechty bylo završeno v roce 1283, kdy byl Václav II. za výkupné propuštěn a mohl se ujmout panovnických povinností.

27. Vzestup českého království za Václava II.

Na počátku vlády Václava II. (1283–1305) soupeřila o vliv na královském dvoře dvě šlechtická seskupení. Strana pražského biskupa Tobiáše z Bechyně byla postupně vytlačena Závišem z Falkenštejna z rodu Vítkovců, který si získal přízeň královny-vdovy Kunhuty a uzavřel s ní sňatek. Záviš měl na mladého krále rozhodující vliv a prakticky vládl místo něj. Během jeho „regentské vlády“ došlo k navrácení části rozchvátených královských statků a k uklidnění vnitřních poměrů v zemi. Závišovo rostoucí velmocenské postavení však narazilo na odpor u české šlechty a římského císaře Rudolfa I. Habsburského. Ten prostřednictvím svojí dcery, Václavovy manželky Guty Habsburské začal ovlivňovat mínění na králově dvoře v Závišův neprospěch. Václav II. dal Záviše zatknout a využil jeho osoby k potlačení vzpoury jihočeského rodu Vítkovců. Když se posádka hradu Hluboká odmítla vzdát, byl Záviš v roce 1290 před Hlubokou popraven. Po pádu Záviše z Falkenštejna se ujal Václav II. samostatně vlády. Mladý panovník si dobře uvědomil, že v období bezvládní v letech 1278–1283 došlo ke změně poměru politických sil a že již nelze úplně zbavit šlechtu podílu na vládě. Za Václava II. se tak postupně vydělily dva okruhy královské moci. Jednak dominium generale (obecné panství krále nad šlechtickými obcemi v Čechách a na Moravě) a potom dominium speciale (dědičný majetek panovnického rodu, hlavně královská města a kláštery). Král ponechal šlechtě v držení zemský soud a zemské desky a svoji pravomoc v těchto institucích uplatňoval pouze v rovině obecné autority panovníka. V domácí politice využíval Václav II. služeb zahraničních rádců (Petr z Aspeltu) a nejvyšším poradním orgánem se stala královská rada. Hospodářský rozvoj země a pravidelné příjmy královské pokladně zajistila těžba stříbra v Kutné Hoře. Václav II. reformoval mincovní soustavu ražbou pražských grošů a vydal horní zákoník pro Kutnou Horu, *Ius regale montanorum*. Pokusy založit v Praze univerzitu a kodifikovat zemské právo však ztroskotaly na odporu šlechtické obce. České království se během panování Václava II. politicky vnitřně stabilizovalo a hospodářský rozvoj umožnil jeho opětovné zařazení mezi přední evropské mocnosti.

28. Zahraniční politika Václava II.

Porážka na Moravském poli oslabilu mezinárodní postavení českého státu pouze dočasně. V roce 1289 potvrdil Rudolf Habsburský Václavovi II. dříve zpochybnovanou kurfiřtskou hodnost a titul říšského arcibiskupa. Český král mohl tedy opět zasahovat do volby římských panovníků. Feudální expanze krále Václava II. směřovala nejprve do roztržitého a nesjednoceného Polska. Do konce století získal Krakovsko, Horní Slezsko a Sandoměřsko. K českému státu rovněž připojil roku 1291 Chebsko. K dosažení titulu polského krále v roce 1300 mu napomohl sňatek s piastovskou princeznou Alžbětou, v Čechách zvanou Eliška Rejčka. V roce 1301 vymřel v Uhersku vládnoucí rod Arpádovců a Václav II. prosadil na uherský trůn svého syna Václava III., který zde byl korunován jako Ladislav V. S panstvím Přemyslovců v Uhrách se nemínil smířit další uchazeč o tento trůn Robert z Anjou, kterého podporovala papežská kurie a římský král Albrecht Habsburský. V roce 1304 musel Václav III. pod tlakem nepřátel z Uher uprchnout a ve stejném roce vpadlo do Čech vojsko Albrechta Habsburského. Po neúspěšném obléhání Kutné Hory byl římský král nucen se z Čech stáhnout. Během jednání o míru v roce 1305 Václav II. umírá.

29. Zbraslavská kronika

Patří k nejvýznamnějším latinsky psaným dějepisným dílům, která vznikla v Království českém na přelomu 13. a 14. století. Dílo vznikalo původně jako kronika kláštera cisterciáků ve Zbraslavi. Jeho prvním autorem byl opat Ota, který kroniku pojal spíše jako legendární oslavu zakladatele kláštera Václava II. Opat Ota využil při jejím psaní tzv. druhého pokračování Kosmova a zakončil ji rokem 1314. Skutečně historický a literární rozměr do Zbraslavské kroniky vnesl až další opat tohoto kláštera, Petr Žitavský, jenž byl osobností mimořádně vzdělanou a s velkým politickým přehledem. Petr Žitavský měl přístup ke královskému dvoru a zúčastnil se zde mnohých politických jednání. Kroniku pojal zejména jako líčení soudobých událostí a ve třech dílech zachytil období od smrti Přemysla Otakara II. až do roku 1338. Zbraslavská kronika má kromě vysoké dějepisné hodnoty i skvělou literární formu a svým rozsahem se řadí k největším dílům českého středověkého dějepisectví.

30. Vymření Přemyslovců

Po předčasné smrti Václava II. v roce 1305 nastoupil na trůn jeho jediný syn Václav III. (1305–1306). Aby posílil svoje pozice v Polsku, uzavřel sňatek s dcerou těšínského vévody Violou. Mladý panovník si brzy uvědomil neudržitelnost uherské koruny a raději se jí vzdal. Nemínil se však vzdát nároků na korunu polskou a podnikl vojenské tažení proti odboji polských knížat, vedených Vladislavem Lokietkem. Během výpravy byl při zastávce v Olomouci 4. srpna

1306 zavražděn neznámým vrahem. Osobou Václava III. vyměřela v mužské linii dynastie Přemyslovců, která vládla českému státu od 9. století.

31. Zápas o přemyslovské dědictví v letech 1306–1310

Po smrti Václava III. udělil římský král Albrecht Habsburský v rozporu s výsadami Zlaté buly sicilské České království jako odumřelé léno svému synovi Rudolfovi. Ten se, aby svoje nároky na trůn legalizoval, oženil s vdovou po Václavu II. Eliškou Rejčkou. Vládu nového krále odmítla uznat část šlechty v čele s Vilémem z Valdeka. Na vojenském tažení proti odbojnému panstvu Rudolf roku 1307 zemřel. Česká šlechta zvolila novým králem Jindřicha Korutanského (1307–1310), který měl za manželku Annu, nejstarší dceru Václava II. Jindřich se projevil jako neschopný panovník a rychle ztratil sympatie většiny šlechty. Vytvořila se proti němu silná opozice vedená Jindřichem z Lipé, Jindřichem z Rožmberka a Janem z Vartemberka. Ta navázala politická jednání s novým římským králem Jindřichem VII. Lucemburským. Po vzájemné dohodě zprostředkované opaty cisterciáckých klášterů v Sedleci a ve Zbraslavi byl za nového českého krále vybrán syn Jindřicha Lucemburského, Jan. Ten své postavení potvrdil sňatkem s Eliškou Přemyslovnou, dcerou Václava II. V roce 1310 dobyl Jan Lucemburský Prahu a mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu jej korunoval na českého krále. Jindřich Korutanský byl vypuzen ze země a donucen vzdát se dalších nároků na český trůn.

32. Jan Lucemburský a jeho vláda

Krátce po svém nástupu byl Jan Lucemburský (1310–1346) nucen učinit ústupky šlechtě na úkor královské moci. Vydal tzv. inaugurační diplomy, roku 1310 pro Čechy a o rok později pro Moravu. V nich se zavázal k tomu, že vyšší úřady mohou obsazovat pouze domácí šlechtici, že zemská berně bude vybírána pouze ve zvlášť určených případech (korunovace, věno pro dcery), šlechta nebude povinna účastnit se vojenských tažení za hranice země a po zemřelém šlechtici nebudou dědit pouze jeho děti, ale i bratři a jejich potomci. Inaugurační diplomy znamenaly prakticky dualistické rozdělení politické moci mezi panovníka a šlechtu. Vláda Jana Lucemburského byla poznamenána vzájemnými spory s šlechtickou obcí. Král nebyl schopen účinně čelit vzrůstajícímu politickému tlaku šlechty, zejména seskupení kolem Jindřicha z Lipé, a na sněmu v Domažlicích v roce 1318 byl donucen před požadavky panstva kapitulovat. Správa země byla svěřena šlechtě a panovník se zavázal respektovat její politická práva. Poté Jan Lucemburský prakticky rezignoval na vnitřní politiku a od 20. let 14. stol. pobýval raději v cizině. Rozhodujícím vedoucím činitelem domácí politiky se stal Jindřich z Lipé. Přes neúspěchy na domácí scéně dosáhl Jan Lucemburský značný zisk v zahraniční politice. Za podpory císaře Ludvíka Bavora získal pro český stát roku 1322 trvale Chebsko. Dále pak připojil k Českému království v letech 1319–1329 území Horní

Lužice (Budyšínsko a Zhořelecko) a později i některá slezská knížectví (Vratislav). Jan Lucemburský se vzdal za úplaty titulu polského krále a polský král naopak ustoupil od svých nároků na slezská léna. V Českém království po smrti Jindřicha z Lipé přestala šlechta vyhovovat absenci panovnické moci. Část představitelů panstva si proto vynutila v roce 1333 příchod krále syna Karla z Itálie do Čech. Jan Lucemburský jmenoval syna markrabětem moravským a neoficiálně mu svěřil správu země. Na sklonku vlády Jana Lucemburského došlo v roce 1344 k povýšení pražského biskupství na arcibiskupství a římským králem byl roku 1346 zvolen jeho syn markrabě Karel. V roce 1346 padl Jan Lucemburský na straně francouzského krále v jedné z prvních bitev stoleté války, v bitvě u Kresčaku.

33. Karel IV., český král a římský císař

Nejstarší syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny se narodil v roce 1316 a při křtu dostal jméno Václav. Jako sedmiletý byl otcem odvezen na vychování do Francie, kde přijal při biřmování jméno Karel (po strýci Karlovi IV. z dynastie Kapetovců). V Paříži dosáhl mladý princ na svou dobu poměrně vysokého vzdělání, domluvil se francouzsky, německy, italsky a latinsky. Po šestiletém pobytu na francouzském dvoře byl poslán do Lucemburska a Itálie, kde mu Jan Lucemburský svěřil správu měst, která přijala jeho svrchovanost. Na žádost české šlechty se vrátil v roce 1333 do Čech. Jan Lucemburský jmenoval syna markrabětem moravským a postupně mu svěřil správu Českého království. V roce 1346 byl Karel zvolen za podpory papeže Klimenta VI. římským králem. Na český trůn nastoupil o měsíc později, když jeho otec zahynul 26. srpna 1346 v bitvě u Kresčaku. Za vlády Karla IV. (1346–1378) vzrostl prudce význam Českého království, které se stalo základem lucemburských držav a oporou Svaté říše římské. Praha byla sídelním městem římského krále a centrem říšské politiky (tzv. bohemocentrismus). Karel IV. vytvořil z držav českého panovníka novou státoprávní instituci, kterou nazval země Koruny české. Tento pojem zahrnoval kromě samotného Českého království a Markrabství moravského také slezská knížectví, Horní a Dolní Lužice, od roku 1373 Braniborsko, dočasně Horní Falc a formálně též Lucembursko. Ve své politické koncepci se opíral Karel IV. především o církve. K jeho nejbližším spolupracovníkům proto náleželi pražští arcibiskupové Arnošt z Pardubic a Jan Očko z Vlašimi a dále pak biskup olomoucký Jan ze Středy. V roce 1355 se marně pokoušel prosadit v Českém království nový zemský zákoník označovaný jako Maiestas Carolina. Šlechta v něm viděla útok na svoje svobody a jeho přijetí znemožnila. Roku 1355 dosáhl Karel IV. významného politického triumfu, když byl v Římě korunován císařem. V roce 1356 byl schválen na sněmech v Norimberku a Metách nový říšský zákoník, tzv. Zlatá bula Karla IV. Zákoníkem se císař pokusil upravit poměry v římsko-německé říši. Bula stanovila způsob volby římského krále, kterého napříště volilo sedm kurfiřtů prostou většinou hlasů. Českému

králi připadlo první místo mezi světskými kurfiřty a zůstala mu hodnost říšského arcibiskupa. České království nebylo v případě vymření mužských potomků považováno za odumřelé léno, ale platila zde i posloupnost v ženské linii. Hlavní ustanovení Zlaté buly pak formálně platila až do zániku Svaté říše římské v roce 1806. Karel IV. byl během svého života čtyřikrát ženatý. Jeho první ženou byla francouzská princezna Blanka z Valois. Po její smrti se oženil s Annou Falckou, dcerou jednoho ze svých největších odpůrců, rýnského falckraběte Rudolfa. Jeho třetí manželkou se stala Anna Svidnická, dědička dosud posledních svěbytných knížectví ve Slezsku. Z manželství s Annou Svidnickou se narodil Karlovi v roce 1361 syn, budoucí římský a český král Václav IV. Počtvrté se císař oženil s vnučkou polského krále Alžbětou Pomořanskou, se kterou měl syny Zikmunda Lucemburského a Jana Zhořeleckého.

34. Vznik pražského arcibiskupství

O zřízení arcibiskupství v Čechách usiloval již kníže Břetislav I. a po něm také králové Přemysl Otakar I. a Přemysl Otakar II. Jejich snaha však vždy ztroskotala na odporu papeže a římského císaře, kteří si nepřáli přílišný vzestup moci a prestiže Českého království. Povýšení pražského biskupství na arcibiskupství prosadil u papeže Klimenta VI. v roce 1344 až Karel IV., tehdy ještě markrabě moravský. Nově zřízené arcibiskupství se vymanilo z podřízenosti vzdálené arcidiecéze v Mohuči a bylo podřízeno přímo papeži. Pražskému arcibiskupství podléhalo biskupství v Olomouci a také v Litomyšli, kde bylo nově zřízeno. Prvním pražským arcibiskupem se stal Arnošt z Pardubic. Současně se zřízením arcibiskupství byl také položen základní kámen ke stavbě gotické katedrály sv. Víta na Pražském hradě.

35. Dalimilova kronika

Nejstarší česky psaná, veršovaná kronika neznámého autora, která vznikla v letech 1310 až 1314 u příležitosti nástupu nového panovníka z cizí dynastie. Kronika podává dějiny Čech od příchodu praotce Čecha až do počátku vlády Jana Lucemburského. Skutečný autor kroniky není znám. Boleslavskému děkanovi Dalimilu Meziříčskému ji mylně připsal v 17. století Tomáš Pešina z Čechorodu. Tvůrcem kroniky byl pravděpodobně šlechtic nebo duchovní, který dosáhl na svoji dobu nadprůměrného vzdělání. Kronika má výrazně české nacionální pojetí a autor v ní straní domácí šlechtě. Kronikář v díle kritizuje měšťanstvo a Němce a podle něj je hlavním zdrojem státnosti šlechtická obec, která je nadřazena panovníkovi.

36. Založení pražské univerzity

Pražská univerzita byla založena 7. dubna 1348 z iniciativy Karla IV. České vysoké učení se stalo první univerzitní školou ve střední Evropě. První pokusy o založení univerzity v Praze jsou spojeny už s Václavem II., kterému se kvůli odporu šlechty nepodařilo jeho záměr prosadit. U zrodu univerzity stálo privilegium papeže Klimenta VI. z roku 1347, které jí přiznávalo obecné zásady vysokého učení. Univerzita měla od počátku všechny čtyři fakulty (artistickou, tj. filozofickou, lékařskou, právnickou a teologickou). Funkci kancléře univerzity vykonával pražský arcibiskup. Studenti byli na univerzitě rozděleni podle zemské příslušnosti do čtyř národů (českého, polského, bavorského a saského). Každý z národů měl jeden hlas, kterým mohl ovlivňovat správu univerzity, například volbu rektora a jeho rady. Největšího rozmachu dosáhla pražská univerzita v 80. letech 14. století, kdy mohla počtem studentů konkurovat univerzitě v Paříži a kvalitou výuky univerzitám italským.

37. Panování Václava IV.

Sedmnáctiletý Václav IV. (1378–1419) nastoupil na trůn za zhoršující se mezinárodní a vnitropolitické situace. V roce 1378 nastalo tzv. období papežského schizmatu (rozkol v církvi způsobený současnou existencí dvou, a později dokonce tří papežů). Mladý panovník pokračoval v politice svého otce a postavil se na stranu římského papeže. Jako člen Lucemburské dynastie byl vázán na Francii, která podporovala protipapeže v Avignonu. Pod nátlakem francouzské diplomacie Václav raději odložil plánovanou jízdu za císařskou korunou do Říma a ke sporu v církvi zaujal nestranné stanovisko. V Čechách byl panovníkův neutrální postoj podnětem k roztržce s arcibiskupem Janem z Jenštejna, který se rozhodl otevřeně podpořit římského papeže. Konflikt měl několik fází a vyvrcholil v roce 1393 násilnou smrtí generálního vikáře Jana z Pomuku (později prohlášen za svatého jako Jan z Nepomuku). Jan z Jenštejna opustil Čechy a vzdal se úřadu pražského arcibiskupa. Spor znamenal konec politické koncepce Karla IV., založené na úzké spolupráci panovníka s církví. Závažnější ohrožení králova postavení ale představoval jeho konflikt s panstvem. Vyšší šlechta nebyla spokojena s panovníkovým přístupem k obsazování královských úřadů a požadovala větší podíl na státní moci. V roce 1394 utvořila vysoká šlechta tzv. panskou jednotu. Její členové, podporováni markrabětem Joštem, zajali Václava IV. a předložili mu svoje požadavky. Krále osvobodil až vojenský zásah jeho bratra Jana Zhořeleckého. V roce 1400 byl český král zbaven kurfiřty římského trůnu. Václav svoje sesazení sice odmítl, ale fakticky přestal být římským králem, a to i přesto, že ho v roce 1409 znovu uznal církevní koncil v Pise. V letech 1402–1403 byl Václav na pokyn svého bratra Zikmunda Lucemburského zajat panskou jednotou podruhé. Královi se podařilo ze zajetí uprchnout, ale musel souhlasit s rozšířením politických práv vyšší šlechty a s jejím

přístupem do hlavních královských úřadů. Všechny uvedené události znamenaly oslabení autority a postavení krále a spolu se zhoršující se hospodářskou situací vedly k sociální nespokojenosti všech vrstev české společnosti.

38. Husovi předchůdci

První pokusy o nápravu „zkažené“ církve vycházely z řad vzdělaných duchovních, kteří se obraceli k vyšším církevním autoritám nebo panovníkovi a doufali, že se jim podaří provést reformu církve shora. Na žádost arcibiskupa Arnošta z Pardubic a Karla IV. začal v Praze v 60. letech 14. stol. působit rakouský kazatel Konrád Waldhauser, člen augustiniánského řádu. Ve svých kázáních se zaměřil zejména na kritiku špatné morálky kněží a stavěl se proti zahálčivosti žebravých mnichů. Pod vlivem kázání Konráda Waldhausera se vzdal svého úřadu v královské kanceláři Jan Milíč z Kroměříže a usiloval o nápravu církve vlastním příkladem. Majetek rozdál chudým, žil asketickým životem a snažil se sám napravovat společnost. Pokusil se založit vzornou farnost nazvanou Jeruzalém, ve které zřídil útulek pro přestárlé nevěstky a školu pro reformní kazatele. Pro svoje radikální myšlenky byl však obviněn z kacířství a zemřel roku 1374 v Avignonu, kde své názory obhajoval. V Milíčově kazatelské činnosti pak pokračoval jeho žák, mistr pařížské univerzity Matěj z Janova. Ten požadoval nápravu církevního života v duchu Bible a svoje myšlenky zdůvodnil v díle Pravidla Starého a Nového zákona. Veřejné kázání mu bylo brzy zakázáno a svoje názory byl nucen odvolat. Zásady křesťanské morálky širším vrstvám společnosti předkládal ve svých dílech (Řeči besední, Řeči sváteční a nedělní, Knížky šestery o obecných věcech křesťanských) zchudlý jihočeský zeman, Tomáš Štítný ze Štítného.

39. Mistr Jan Hus

Kazatel, teolog a vůdce reformní skupiny, jenž se narodil kolem roku 1370 v Husinci u Prachatic. Studoval na pražské univerzitě a v roce 1396 se stal mistrem svobodných umění. V roce 1400 byl vysvěcen na kněze a v letech 1402 až 1412 byl kazatelem v Betlémské kapli. Od roku 1409 zastával funkci rektora pražského vysokého učení. Ve svých názorech se Jan Hus inspiroval dílem anglického reformátora Johna Wyclifa (Jana Viklefa), který navrhoval, aby stát a šlechta zbavily církev hmotného majetku a politického vlivu a přivedly ji zpět k duchovní činnosti. Hus ve své kazatelské a literární činnosti požadoval nápravu církve a celé křesťanské společnosti přísným respektováním božího zákona zjeveného v Bibli. Písmo svaté bylo pro Husovu reformní skupinu hlavní autoritou, nadřazenou všem lidským zákonům a vztahům. V roce 1410 dal arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka veřejně spálit Wyclifovy spisy a na mistra Jana Husa nechal uvalit církevní klatbu. Na kazatelovu obhajobu vystoupil král Václav IV., který reformní hnutí podporoval. V roce 1412 se však dostal Jan Hus do roztržky s králem,

protože ostře kritizoval probíhající prodej odpustků jako nepřipustné svatokupectví. Václav IV. měl z prodeje odpustků příslibený finanční podíl a přestal Husa podporovat. Papež vyhlásil nad Prahou interdikt (zákaz církevních obřadů a úkonů) a mistr Jan Hus byl donucen odejít na venkov. Tam pobýval na Kozím Hrádku u Sezimova Ústí a na hradě Krakovci u Rakovníka. Během svého působení na venkově v letech 1412 až 1414 napsal Hus řadu teologických spisů, ve kterých obhajoval svoje stanoviska (O církvi, Postila, O šesti bludiech, Knížky o svatokupectví). V roce 1414 odešel na koncil do Kostnice, aby zde hájil svoje učení. Zikmund Lucemburský mu poskytl ochranný glejt, který měl zajistit jeho bezpečnost. Koncil dal přesto Husa uvěznit a jeho názory se nezabýval. Požadoval pouze jejich odvolání. Mistr Jan Hus svoje názory odvolat odmítl, a byl proto kostnickým koncilem jako zatvrzelý kacír odsouzen k smrti. Dne 6. července 1415 byl na břehu řeky Rýna upálen. Husova smrt radikalizovala postoje celé české společnosti a přispěla k husitské revoluci.

40. Dekret kutnohorský

V roce 1409 vydal Václav IV. mandát, tzv. Dekret kutnohorský, kterým upravil počet hlasů jednotlivých národů na pražské univerzitě. Zatímco dříve měl každý ze zastoupených národů (český, polský, bavorský a saský) po jednom hlasu, nyní získal český národ hlasy tři a ostatní národy měly dohromady hlas pouze jeden. Vydání dekretu souviselo s Václavovou snahou zajistit si souhlas univerzity s účastí na všecírkevním koncilu v Pise, neboť doufal, že ho tento koncil podpoří v jeho sporu s římským protikrálem Ruprechtem Falckým. Němečtí mistři, kteří byli zastoupeni v ostatních univerzitních národech s účastí na koncilu, nesouhlasili. Dekret kutnohorský znamenal faktickou změnu poměru sil na univerzitě a otevřel ji plně reformním proudům Jana Husa a jeho stoupenců. Většina německých univerzitních mistrů, bakalářů a studentů v reakci na protest proti Dekretu kutnohorskému opustila pražské vysoké učení a odešla na nově založenou univerzitu v Lipsku.

41. Čtyři artikuly pražské

Obecný ideový program husitské revoluce, který byl přijímán všemi směry husitského hnutí. Čtyři artikuly pražské byly definitivně formulovány na začátku července 1420. První z artikulů požadoval, „aby slovo Boží v Království českém a Markrabství moravském svobodně a bezpečně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a hlášáno.“ Druhý žádal, „aby svátost těla Božího a krve Boží pod obojí způsobou, totiž chleba a vína, všem věrným křesťanům bez smrtelného hříchu byla podávána,“ tj. prosazoval při mši přijímání těla Páně a krve Páně (hostie a vína) i laikům. Třetí prosazoval, „aby přestalo světské panování kněží,“ tj. stavěl se proti hmotnému bohatství církve. Čtvrtý artikul požadoval, „aby všechny

zjevné a smrtelné hříchy a jiné nezřízenosti proti zákonu Božímu v každém stavu byly zapověděny a trestány.“

42. Křížové výpravy proti husitům

První křížová výprava proti husitským Čechům byla vyhlášena v roce 1420 z podnětu papeže Martina V. Do jejího čela se postavil římský král Zikmund Lucemburský, který doufal, že s její pomocí dosáhne českého trůnu. V květnu 1420 se přiblížila křížácká vojska ku Praze. Zikmundovy oddíly kontrolovaly Vyšehrad a Pražský hrad. Na žádost Pražanů se vydaly na pomoc obleženému městu houfy venkovských husitů, orebitů a táborů vedených Janem Žižkou z Trocnova. K rozhodujícímu střetnutí došlo 14. července na Vítkově. Husité pod Žižkovým vedením odrazili útok křížáckého vojska, a zabránili tak úplnému obklíčení města. Zikmundova nedisciplinovaná armáda se brzy poté rozpadla a opustila Čechy. Druhou křížovou výpravu zorganizoval římský král Zikmund opět ve spolupráci s papežem Martinem V. V létě 1421 vpadla křížácká vojska do Čech ze dvou stran. Jejich společný postup byl však nekoordinovaný. První část výpravy, vedená říšskými knížaty, neúspěšně oblehla Žatec a opustila české území na podzim roku 1421. Druhá část, vedená králem Zikmundem, pronikla do Čech přes Moravu a obsadila Kutnou Horu. Postavily se jí oddíly husitů Jana Žižky. Zikmundova armáda byla drtivě poražena v bitvách u Habrů a Německého Brodu v lednu 1422. Třetí křížové tažení se konalo až roku 1426. K rozhodujícímu střetnutí došlo v bitvě u Ústí nad Labem v červnu 1426. Spojená husitská vojska v čele s novým polním velitelem, Prokopem Holým, zde obrátila na útěk mnohonásobnou přesilu saských a durynských feudálů. Čtvrtá křížová výprava se vydala do Čech hned následujícího roku. Skončila opět vítězstvím husitů v srpnu 1427 u Tachova. Pátá křížová výprava překročila hranice Čech v srpnu 1431. Účastnil se jí i papežský legát kardinál Julián Cesarini. Výsledkem výpravy bylo naprosté fiasko. Křížácké vojsko se dalo u Domažlic na bezhlavý útěk, aniž by se s husity vojensky vůbec střetlo. Neúspěšné pokusy zlomit husitské Čechy vojenskou silou přivedly jejich odpůrce k myšlence zahájit s nimi jednání. V roce 1431 se proto sešel koncil v Basileji, jehož výsledkem, kromě řešení otázek vztahu koncilu a papežství, měla být i dohoda s husity.

43. Jednání husitů na koncilu v Basileji

Po bitvě u Domažlic změnili papež a římský král Zikmund taktiku vůči husitským Čechům. Místo křížových výprav se rozhodli s husity vyjednávat. V roce 1431 byl svolán z podnětu kardinála Cesariniho do Basileje církevní koncil. Účasti husitů na koncilu předcházela jednání s posly basilejského koncilu v Chebu v roce 1432. Jejich výsledkem byl tzv. soudce chebský, který stanovil hlavní pravidla pro jednání v Basileji. Rozhodující autoritou ve sporu měla být Bible a uznávané

učení autorit prvotní církve. Koncil souhlasil s veřejnou disputací (rozpravou) o základním husitském programu, čtyřech artikulech pražských. V roce 1433 přijelo české poselstvo v čele s Prokopem Holým do Basileje. Každý z artikulů měl svého obhájce. Zásadu přijímání pod obojí hájil Jan Rokycana, artikul o trestání smrtelných hříchů objasňoval Mikuláš z Pelhřimova, zásadu svobodného hlásání slova božího vykládal Oldřich ze Znojma a Petr Payne, Angličan působící dlouhodobě v Čechách, obhajoval požadavek zákazu světského panování církve a chudoby kléru. Česká delegace žádala úplné uznání všech čtyř artikulů, zástupci církve naopak požadovali ústupky ze strany husitů. Povoleno měl být pouze artikul o přijímání pod obojí, ostatní články byly prakticky zamítnuty. Představitelé koncilu žádali rovněž rozpuštění polních vojsk. Husitské poselstvo si uvědomilo neplodnost jednání a rozhodlo se koncil opustit. Na přání koncilu měla potom další jednání pokračovat v Praze. Strana umírněných husitů byla však ochotna přistoupit na dohodu s katolickou církví a smířit se s omezeným uznáním svých požadavků. Husitský blok se rozštěpil do dvou táborů, ve kterých stáli pražané, kališnická šlechta a umírněné měšťanstvo proti táboritům a orebitům. K rozhodujícímu střetnutí mezi oběma bloky došlo v roce 1434 v bitvě u Lipan. V následujících letech potom pokračovala další jednání mezi umírněnými husity a koncilem, na jejichž konci stálo vyhlášení tzv. Basilejských kompaktát v Jihlavě v roce 1436.

44. Bitva u Lipan

K rozhodujícímu střetnutí mezi polními vojsky táboritů a sirotků pod vedením Prokopa Holého s oddíly panské jednoty v čele s Divišem Bořkem z Miletínka došlo 30. května 1434 u vesnice Lipany nedaleko Českého Brodu. Lipanské bitvě předcházela řada děletrvajících rozporů mezi jednotlivými husitskými bloky. Proti radikálnímu křídlu husitství se vytvořila silná opozice složená z umírněných husitů, kališnické šlechty a katolického panstva. U Lipan proti sobě stanula dvě vojska využívající stejné taktiky boje, přičemž početní převaha byla na straně panské jednoty. Vojska panské jednoty zaútočila jako první. Předstíraným ústupem vylákala táborsko-sirotčí oddíly z vozové hradby a překvapivým protiúderem zlomila rychle jejich odpor. V bitvě zahynul Prokop Holý, vůdce sirotků kněz Prokůpek a většina hejtmanů a kazatelů polních vojsk. Sirotčí hejtman Jan Čapek ze Sán, který velel táborské jízdě, po rozbití vozové hradby realisticky odhadl beznadějnou situaci a do bitvy raději nezasáhl. Ve starší historické literatuře bývá jeho útěk z bojiště hodnocen neprávem jako zrada. Samotná táborsko-sirotčí vojska přestala po bitvě prakticky existovat. Porážka radikálního husitského křídla u Lipan otevřela prostor pro jednání umírněných husitů o uzavření Basilejských kompaktát a Zikmund Lucemburský mohl nastoupit na český trůn.

45. Basilejská kompaktáta

Ujednání vyjadřující kompromis mezi basilejským koncilem a husity. Kompaktáta byla slavnostně vyhlášena 5. července 1436 v Jihlavě. Z původních čtyř artikulů pražských se podařilo husitům obhájit pouze článek o přijímání oltářní svátosti pod obojím způsobem. Ostatní body provázela výrazná omezení, takže byly prakticky zamítnuty. Představitelé umírněných husitů se přesto s tímto výsledkem v rámci zachování míru spokojili. Povolení kalicha a uznání husitů za pravověrné křesťany znamenalo pro katolickou církev ústupek zásadního významu. Dověšením jednání s koncilem a císařem Zikmundem bylo svolání sněmu do Jihlavy v srpnu 1436, na němž byl Zikmund přijat za českého krále. Hlavním nedostatkem kompaktát do budoucna bylo jejich neuznání papežem. V roce 1462 vyslal král Jiří z Poděbrad poselství k papeži Piu II. se žádostí o jejich schválení. Papež jeho žádost zamítl a kompaktáta veřejně prohlásil za zrušená. Každý, kdo se k nim hlásil, se stával odpůrcem římské církve.

46. Bezvládlí v letech 1439–1452

Po smrti císaře Zikmunda v roce 1437 byl na český trůn zvolen stranou katolíků a umírněných husitů jeho zeť Albrecht Habsburský (1437–1439). S jeho volbou ne-souhlasila východočeská kališnická šlechta a spolu s tábořským městským svazem se rozhodla prosadit nástupnictví polského prince Kazimíra. Složitou situaci ale vyřešila předčasná Albrechtova smrt. Druhý kandidát, polský princ Kazimír, se stal velkoknížetem litevským a o český trůn ztratil zájem. Právoplatný následník trůnu, Albrechtův syn Ladislav zvaný Pohrobek, se narodil až po otcově smrti a nemohl se jako nezletilý ujmout vlády. V následujícím, mimořádně dlouhém období bezvládlí (1439–1452) spravovaly království branně-politické svazky pánů, rytířů a měst, zvané landfrýdy. Nejsilnějším z nich byl landfrýd východočeský, v jehož čele stál schopný šlechtic Jiří z Kunštátu a Poděbrad. V roce 1448 vytvořil Jiří z Poděbrad se svými přívrženci tzv. jednotu poděbradskou a následně dobyl Prahu. Jiří se prohlásil za zemského správce a začal podnikat kroky k obnově jednoty Českého království. Proti jeho snahám se utvořila opozice katolického panstva, tzv. strakonická jednota. V roce 1452 byl Jiří z Poděbrad ustanoven, za podpory poděbradské a strakonické jednoty, na dva roky zemským správcem, a období vnitřních rozbrojů tak skončilo. Bezvládlí v Českém království potom definitivně ukončilo přijetí Ladislava Pohrobka za českého krále v roce 1453.

47. Vláda Jiřího z Poděbrad

Po nečekané smrti Ladislava Pohrobka v roce 1457 zvolil český sněm králem Jiřího z Poděbrad (1458–1471). Jednalo se o první svobodnou volbu panovníka českými stavy bez ohledu na starší ujednání nebo dynastické smlouvy. Pro zvolení nového krále se vyjádřili pouze stavové Českého království, bez zástupců ostatních zemí

Koruny české. Jiří z Poděbrad si pomocí své obratné diplomacie postupně získal uznání od všech stavů zemí Koruny české. V mezinárodní politice navázal dobré vztahy s okolními vládci a římským panovníkem. Svoji dceru provdal za uherského krále Matyáše Korvína. Základem politické koncepce Jiřího z Poděbrad se stala kompaktáta, která považoval za klíčový zákon. Hospodářství, narušené dlouhými válkami, začalo za jeho vlády opět vzkvétat. Bylo obnoveno dolování stříbra v Kutné Hoře a ražba pražských grošů. Král zakročil proti lapkovským bratrstvům a obnovil bezpečnost na obchodních cestách. V roce 1462 vyslal Jiří z Poděbrad poselstvo k papeži Piu II. s žádostí o uznání kompaktát. Papež jeho žádost zamítl a kompaktáta označil veřejně za zrušená. V roce 1466 uvrhl papež Jiřího do klatby a prohlásil jej za sesazeného z trůnu. V Čechách se zformovala opozice z řad katolického panstva, tzv. Zelenohorská jednota. Její povstání v roce 1467 král úspěšně potlačil. Papež vyhlásil proti „kacířským Čechům“ křížovou výpravu, do jejíhož čela se postavil Matyáš Korvín, bývalý zeť Jiřího z Poděbrad. Korvínovi se podařilo ovládnout Moravu, ale v roce 1469 jej Jiří obklíčil a zajal u Vilémova. Český panovník Korvína propustil za slib, že mu diplomaticky pomůže ve sporu s papežskou kurií. Matyáš Korvín svůj slib porušil a nechal se katolickými stavy roku 1469 zvolit v Olomouci českým králem. Za českého panovníka jej uznaly všechny vedlejší země Koruny české i většina Moravy. Jiřímu z Poděbrad zůstaly věrně pouze kališnické Čechy. V roce 1471 Jiří z Poděbrad zemřel, ale ještě před svou smrtí stihl uzavřít dohodu o nástupnictví s polským králem Kazimírem IV. Novým český králem se tak měl stát příslušník jagellonské dynastie.

48. Plán mírové organizace Jiřího z Poděbrad

Nejdůležitějším úkolem v zahraniční politice Jiřího z Poděbrad bylo zabránit izolaci českého státu v katolické Evropě. Český král nejprve vystoupil s projektem, který měl být vojenským spolkem namířeným proti turecké expanzi. Tento projekt byl pak rozšířen a vznikla koncepce mezinárodní mírové organizace evropských panovníků. Návrh předpokládal uznání rovnoprávnosti evropských států, požadoval řešení sporů bez násilí a měl zajišťovat evropský mír. Hlavními orgány organizace měly být valné shromáždění delegátů a rada panovníků. Případné spory měl řešit mezinárodní soud. Návrh mírové organizace předběhl o staletí dobu a svojí myšlenkou připomíná současnou OSN. Jiří z Poděbrad spoléhal při prosazování svého projektu na podporu francouzského krále Ludvíka XI. Ten se však k návrhu českého panovníka postavil velmi rezervovaně. V letech 1465–1467 navštívilo české poselstvo pod vedením králova švagra Lva z Rožmitálu řadu evropských dvorů, avšak kromě neurčitých slibů nedosáhlo výraznějších výsledků.

49. Petr Chelčický a jednota bratrská

Petr Chelčický (asi 1390 až 1460) byl osobitý jihočeský filozof a náboženský reformátor. Ve svém díle vystupoval jako zásadní odpůrce násilí a odmítal jakékoliv násilné formy boje za prosazení křesťanských ideálů. Byl prvním z evropských myslitelů, který se pokusil vyvrátit středověké dogma o trojím lidu, podle něhož měli páni vládnout, kněží se modlit a prostý lid pracovat. K nejvýraznějším spisům Petra Chelčického patří O boji duchovním, Siet viery pravé, O trojím lidu a Postila. Myšlenkami Petra Chelčického se inspirovalo náboženské hnutí známé jako jednota bratrská. Hnutí zprvu podporoval arcibiskup Jan Rokycana a Jiří z Poděbrad, který jejím členům umožnil, aby se usadili ve vsi Kunvaldu v Orlických horách. V roce 1467 začala jednota bratrská svítit vlastní kněze, čímž se osamostatnila od katolíků a husitů a vytvořila samostatnou církev.

50. Vladislav II. Jagellonský

Přivrženci Jiřího z Poděbrad v Čechách dodrželi dohodu o nástupnictví a novým českým králem zvolili polského prince Vladislava II. Jagellonského (1471–1516). Většina českých katolíků však uznávala za českého krále Matyáše Korvína, který ovládal část Čech, většinu Moravy, Slezsko a Lužice. Korvín svoje nároky na český trůn potvrdil novou korunovací v Jihlavě. Vznikl vleklý konflikt, v němž žádný ze soupeřů neměl dostatek prostředků, aby dosáhl vítězství. V prosinci 1478 uzavřeli v Olomouci oba panovníci dohodu o rozdělení moci. Vladislavovi II. zůstala vláda nad celými Čechami a Matyášovi připadla Morava, Slezsko a Lužice. V olomouckých úmluvách bylo stanoveno, že v případě smrti Matyáše Korvína případnou jeho území Vladislavovi, který ovšem za ně musí jeho nástupcům zaplatit 400 tisíc zlatých výkupného. Kdyby zemřel jako první Vladislav II., měly připadnout Čechy bez náhrady Korvínovi. Matyáš zemřel roku 1490 bez legitimních potomků a Vladislav II. se ujal vlády na celém území Koruny české a stal se zároveň králem uherským. V letech 1483 až 1485 propukly opět v českých zemích náboženské třenice. V Praze propuklo povstání kališníků namířené proti novým konšelům sympatizujícím s katolíky. Došlo k defenestraci konšelů a vydrancování židovské čtvrti. Pod vlivem těchto událostí byl dohodnut v Kutné Hoře v roce 1485 náboženský mír, který zajišťoval rovnoprávnost obou církví a svobodu vyznání pro všechny obyvatele království. Za vlády Vladislava II. dochází k výraznému oslabení královské moci a utváří se tzv. stavovská monarchie. V ní jsou hlavní mocenskou silou sněmy složené ze zástupců šlechty. V roce 1500 bylo vydáno tzv. Vladislavské zřízení zemské, nejvyšší zemský zákoník. Jeho vydání znamenalo omezení moci krále a posílení pozic šlechty na úkor měst. Měštům bylo odepráno právo podílet se zemské vládě a účast na sněmu jim byla přiznána pouze v záležitostech týkajících se měst. Představitelé měst proti Vladislavskému zřízení protestovali a vytvořili na obranu svých zájmů branný spolek. Urovnání poměru

přinesla až v roce 1517 Svatováclavská smlouva, ve které byl královským měštům přiznán na sněmu třetí hlas a měšťanům dávala možnost řešit jejich spory před městskými soudy.

51. Ludvík Jagellonský a bitva u Moháče

Za vlády Ludvíka Jagellonského (1516–1526) pokračoval pokles autority panovnickovy moci. Ludvík pobýval většinu času v Uhrách a do českých záležitostí zasahoval pouze okrajově. V letech 1523 až 1524 došlo k rozštěpení kališnické církve na dvě skupiny. Většina kališníků se přihlásila k názorům německého reformátora Martina Luthera, byli to tzv. novoutrakvisté, naopak tzv. staroutrakvisté setrvali na starých tradicích a sbližovali se s katolíky. Stabilitu Českého království rovněž podryval spor mezi Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a Vilémem z Pernštejna o rožmberské dědictví. Ludvík Jagellonský musel, kromě neustálého tlaku šlechtických seskupení, čelit také tureckému nebezpečí. V roce 1526 uskutečnila turecká armáda pod vedením sultána Süleymana tažení do uherského vnitrozemí. Ludvík neměl dostatek prostředků, aby mohl proti tureckému vojsku postavit dostatečné síly. Nedostalo se mu ani spojenecké podpory od Habsburků a sedmihradského vévody Jana Zápolského. K rozhodujícímu střetnutí došlo 29. srpna v bitvě u Moháče. Uherské vojsko a pomocné české a moravské oddíly byly poraženy a Ludvík Jagellonský nešťastnou náhodou zahynul. Na uprázdněný český a uherský trůn se tak otevřela cesta Ferdinandovi I. z rodu Habsburků.

52. Nástup Ferdinanda I. na český trůn

Po smrti Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče se rozhodovali čeští stavové při volbě nového panovníka z několika kandidátů. Z domácích uchazečů připadal v úvahu Zdeněk Lev z Rožmitálu nebo Vojtěch z Pernštejna, ze slezských šlechticů vnuci Jiřího z Poděbrad, Friedrich Lehnický a Karel Múnstenberský. Ze zahraničních uchazečů přicházeli v úvahu bratři Ludvík a Vilém Bavorští z rodu Wittelsbachů, polský král Zikmund III. a Ferdinand Habsburský. Nakonec se čeští stavové ve své volbě v roce 1526 rozhodli pro Ferdinanda I. Habsburského (1526–1564). Stavové vedlejších zemí Koruny české jej přijali na základě dědických nároků jeho manželky Anny, dcery Vladislava Jagellonského. Ferdinand získal ve stejném roce také uherský trůn, a vytvořil tak základ mnohonárodnostní monarchie, která zanikla až v roce 1918.

Seznam použité literatury ke kapitole České dějiny do roku 1526

Beneš, Z.; Petráň, J.: České dějiny I., Práce, Praha 1995

Fiala, Z.: Přemyslovské Čechy, Svoboda, Praha 1968

Harna, J.; Fišer, R.: Dějiny českých zemí I., Fortuna, Praha 1995

Husa, V.: Československé dějiny, Praha 1980

Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích I., Academia, Praha 1992

Pekař, J.: Dějiny československé, Akropolis, Praha 1991

Vykoupil, L.: Slovník českých dějin. Julius Zirkus, Brno 2000

Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců, Panorama, Praha 1986

Atlas československých dějin, Praha 1965

Československé dějiny v datech, Svoboda, Praha, 1987

Dějiny Československa do roku 1648, SPN, Praha 1990

Dějiny zemí Koruny české I., Paseka, Praha 1992

ČESKÉ DĚJINY OD ROKU 1526 DO ROKU 1918

1. Augsburský náboženský mír

Jednalo se o modus vivendi mezi luterány a katolíky v říši. Byl uzavřen roku 1555. Jeho vůdčí zásada byla: čí země, toho náboženství. Panovník mohl požadovat od svých poddaných vyznávání své víry. A poddaní měli možnost z náboženských důvodů emigrovat. Potvrdil také sekularizaci církevního majetku protestantskými knížaty do roku 1552.

2. Dominikál

Panská půda, kterou vrchnost obdělávala ve vlastní režii. Až do roku 1757 nebyla podrobena berni. Pojem se užívá v českých zemích od 14. století.

3. Rustikál

Půda, kterou vrchnost přenechávala k hospodaření poddaným.

4. Alod

Těž panství alodiální, plně svobodná půda, která podléhala pouze panovnickou právu odúmrti.

5. Volební kapitulace

Podmínky, které předkládaly stavy novému panovníkovi. Poprvé byla v klasické formě užita při volbě Jana Lucemburského (tzv. inaugurační diplomy). Volební kapitulace se plně rozvinuly až po husitských válkách.

6. Česká komora

Centrální úřad zřízený roku 1527 Ferdinandem I. pro správu královských financí. Zanikla při reorganizaci správy státních financí roku 1749.

7. Relikviář

Relikviářem je nazývána schránka na ostatky svatých.

8. Utrakvismus (kališnictví)

Proud umírněného husitství v 15. až 17. stol. Centrem této církve byla tzv. dolní konzistoř v Týnském chrámu na Staroměstském náměstí v Praze. Klíčové bylo přijímání nejen těla – hostie, ale i krve – vína při mši. Prvním arcibiskupem byl zvolen Jan Rokycana roku 1435. Po nástupu luteránské reformace se tento, v zásadě jednotný, proud rozděluje na tzv. staroutrakvisty, držící se kompaktát, a novoutrakvisty, kteří tendují k luteránství.